

DEMOCRATIE? DAAR IS EEN APP VOOR

Masterthesis over de invloed van sociale media op het democratiseringsproces.

Caroline van der Molen
Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief
Universiteit Utrecht
Maart 2012

Universiteit Utrecht

DEMOCRATIE? DAAR IS EEN APP VOOR¹

Masterthesis over de invloed van sociale media op het
democratiseringsproces

Student:	Caroline van der Molen
Studentnummer:	3141292
E-mailadres:	c.m.vandermolen@students.uu.nl
Universiteit:	Universiteit Utrecht
Faculteit:	Faculteit Geesteswetenschappen
Studie:	Master Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief
Begeleider:	Dr. Jacco Pekelder
Tweede lezer:	Dr. Peter Malcontent
Datum:	Maart 2012

Coverfoto: AP Photo/Lefteris Pitarakis

¹ Aaron Kinnari, 'Democracy: There's an app for that.' (versie 1 juni 2011),
<http://thefutureforum.org/technology/democracy-theres-an-app-for-that/>
Democracy: There's an app for that (15 februari 2012).

VOORWOORD

Bij het woord ‘mensenmassa’ denk ik aan de Love Parade in Duisberg in 2010. Paniek tijdens een brand of een enkele schreeuw tijdens de dodenherdenking. Maar het fenomeen mensenmassa’s heeft niet alleen een negatieve lading; zoals de meeste dingen heeft ook deze medaille twee kanten. Mensenmassa’s kunnen namelijk ook inspirerend zijn. Een grote groep van individuen, elk met een eigen leven en eigen ideeën die samenkomen om tot een hoger doel te komen. Van dit soort mensenmassa’s is sprake in het Midden-Oosten, waar sinds eind 2010 een enorme revolutiegolf gaande is. Democratie lijkt hierbij het streven te zijn. Corruptie, verkiezingsfraude, mensenrechtenschendingen en ingrijpende censuur worden hierbij niet langer getolereerd.

Revoluties zijn niets nieuws onder de zon. De massa die opkomt voor haar rechten, het omverwerpen van onderdrukkende autoritaire regimes: dit lijkt een inherent onderdeel te zijn van de menselijke geschiedenis. Iets wat echter wel aan hevige veranderingen onderhevig is, is de *manier* waarop mensen in opstand komen; de manier waarop zij medestanders vinden, zich weten te groeperen, hun woord weten te verkondigen en om ten slotte de tegenstander omver (proberen) te werpen. Het begon met de menselijke stem. Een krachtig wapen, maar met slechts een klein bereik. Men ging daarna pamfletten ophangen, boeken werden gedrukt, telegrammen werden verzonden. Men sprak via de telefoon, er werd televisie gekeken en ten slotte werden het internet en sociale media gebruikt.

Nu houden mensen in het Midden-Oosten tijdens de protesten massaal hun mobiele telefoons in de lucht, waarbij ze de opstanden en onderdrukkingen filmen, als een nieuw en krachtig wapen. Het lijkt alsof ze daarmee willen zeggen: ‘We zijn dan wel slechts burgers zonder wapens en zonder geld, maar wij hebben dit: de wereldwijde publicatie van de harde waarheid. Zonder censuur, zonder controle en zonder propaganda. Dit is de eerste stap naar democratie!’. Deze ideeën hebben mij geïnspireerd tot het schrijven van deze scriptie. Want hoewel zo misschien een mooi plaatje wordt gecreëerd, zijn nieuwe culturele, economische en sociale fenomenen bijna nooit volledig rooskleurig. Wat is nu de realiteit? En is er wel een eenduidige realiteit? Dit is het onderwerp van deze scriptie.

Verder wil ik van de gelegenheid gebruik maken om enkele personen te bedanken die mij, ieder op een eigen manier, geholpen hebben met mijn scriptie. Ten eerste wil ik graag mijn moeder bedanken voor haar eeuwige steun en vertrouwen tijdens mijn studie en het schrijven van deze scriptie. Daarbij wil ik mij vader bedanken voor het delen van zijn ideeën over sociale media. Ook wil ik Iris bedanken voor haar vriendschap en haar hulp bij het ‘actief’ schrijven en de opmaak. Ten slotte wil ik uiteraard mijn begeleider van de Universiteit Utrecht, Jacco Pekelder bedanken voor zijn enthousiasme en feedback.

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	5
2. MONDIALISERING, HET INTERNET EN SOCIALE MEDIA.....	11
2.1 Mondialisering en het internet	11
2.2 Sociale Media.....	13
2.3 Censuur.....	16
3. CYBEROPTIMISTEN	20
3.1 Iran en Egypte.....	20
3.2 Effecten op de samenleving.....	22
3.3 Effecten op de democratie	23
3.4 Conclusie	29
4. CYBERPESSIMISTEN.....	31
4.1 Cyberpessimistische visie	32
4.2 Censuur en surveillance.....	34
4.3 Misbruik	35
4.4 Het Midden-Oosten en Groot Brittannië.....	36
4.5 Conclusie	38
5. THEORETISCHE TOETSING	41
5.1 Social movements.....	41
5.2 Burgerjournalistiek	44
5.3 Vredesjournalistiek	47
5.4 Massamedia	49
5.5 Conclusie	53
6. CONCLUSIE.....	55
7. BIBLIOGRAFIE	61

1. INLEIDING

“If information is the adrenaline of democracy, then our Internet-driven society is on high endorphins. Individual citizens have never before had so much access to real-time political, economic and social information affecting their lives, and generally this has led to increased accountability and better outcomes. (...) If information is power, then it is time to help bring the power to the people.” – Sen. Sam Brownback²

“The internet is meant to help activists, enable democratic protest and weaken the grip of authoritarian regimes. But it doesn’t—in fact, the web is a boon for bullies. (...) Our mission to use the internet to nudge citizens of authoritarian regimes to challenge the status quo had so many unexpected consequences that, at times, it seemed to be hurting the very causes we were trying to promote.” – Evgeny Morozov³

In december 2010 gingen de inwoners van Tunesië de straat op om te protesteren tegen het autoritaire regime van President Zine El Abidine Ben Ali. Dit protest ontwikkelde zich snel in een revolutionaire golf die het Midden-Oosten overspoelde, ook wel de Arabische Lente genoemd, met volksprotesten in onder andere Egypte, Libië en Syrië. Een bijzondere ontwikkeling, aangezien in veel van deze landen al decennialang geen kritische geluiden meer te horen waren. De aanleidingen voor deze volksopstanden lijken zeer met elkaar overeen te komen. De Arabische burgers willen meer vrijheid, democratie en rechtvaardigheid, en protesteren regelmatig tegen vermoedde verkiezingsfraudes, de hoge werkloosheid en politieke onderdrukking. Nationale overheden pakken deze opstanden vaak met harde hand aan, waarbij regelmatig mensenrechten worden geschonden. In sommige landen lijken de opstandelingen succes te boeken, zoals in Tunesië. In andere landen, zoals Syrië, lijkt er voorlopig nog geen einde te komen aan de gewelddadigheden.

De revoluties in het Midden-Oosten komen op een opmerkelijke manier in het nieuws. Kranten, tijdschriften en blogs hebben headlines als: *‘Tweeting Tyrants Out of Tunisia: Global Internet at Its Best’* (Wired, 1/14/11), *‘The First Twitter Revolution’* (Foreign Policy, 1/14/11) en *‘The Cyberactivists Who Helped Topple a Dictator’* (Newsweek, 1/15/11)⁴. In het nieuws wordt veel gebruik gemaakt van videobeelden die burgers zelf met hun mobiele telefoon hebben gemaakt, en het dagelijkse nieuws wordt gevonden in de laatste Twitterberichten van opstandelingen.

² Commission on Security & Cooperation in Europe: U.S. Helsinki Commission, ‘Briefing:: Twitter against tyrants: New media in authoritarian regimes’ (versie 22 oktober 2009), http://csce.gov/index.cfm?FuseAction=ContentRecords.ViewTranscript&ContentRecord_id=462&ContentRecordType=H,B&ContentRecordType=B&CFID=23101982&CFTOKEN=76923950 (11 augustus 2011).

³ Evgeny Morozov, ‘How dictators watch us on the web’ (versie 18 november 2009), <http://www.prospectmagazine.co.uk/2009/11/how-dictators-watch-us-on-the-web/> (15 juli 2011).

⁴ Dfreelon.org, ‘We need a revolution in revolution-framing’ (versie 29 januari 2011), <http://dfreelon.org/2011/01/29/we-need-revolution-in-rev-framing/> (15 juli 2011).

Dit laat zien dat niet alleen de westerse traditionele media gebruik maken van sociale media, maar ook dat de sociale media gebruikt worden door opstandelingen in hun strijd voor democratie. Het internet is het grootste en snelst groeiende platform van de huidige tijd. Websites die toepassingen aanbieden die leiden tot het delen van informatie, waarbij participatie centraal staat en daardoor een zekere mate van sociaal gedrag genereren, worden sociale media genoemd. Hierbij moet gedacht worden aan onder andere Twitter, YouTube, Facebook en Wikipedia. Deze sociale media zouden volgens velen een enorme invloed hebben op de revoluties in het Midden-Oosten en krijgen hierdoor veel aandacht binnen het populaire discours.

Naar aanleiding van de Arabische Lente dichten wetenschappers en niet-wetenschappers sociale media een revolutionaire en democratiserende macht toe. Maar hebben deze nieuwe toepassingen van het internet inderdaad deze kracht? In deze scriptie zal een antwoord gezocht worden op deze vragen, met als hoofdvraag: Wat is de invloed van sociale media op het democratiseringsproces? Hebben sociale media inderdaad een revolutionair potentieel ten gunste van de democratie? In deze scriptie zal ik proberen een zo realistisch mogelijk beeld te schetsen van de invloed van sociale media op de samenleving in het algemeen en op de democratie in het bijzonder. Binnen dit onderzoek betekent democratie een staatsvorm waarin een vertegenwoordiging van het volk de hoogste macht heeft en een overwegende invloed heeft op het regeringsbeleid. Anders gezegd: democratie is een staatsvorm waarbij het hele volk invloed op de regering en het regeringsbeleid heeft. Maar democratie is in deze scriptie niet alleen toepasbaar op de staatsvorm, ofwel de democratische uitkomst van de revoluties. Er zal ook gekeken worden naar de democratisering van de maatschappij en de revoluties zelf: een beweging of maatschappij is democratisch als het de participatie en mobilisatie van veel (groepen) mensen geniet. Belangrijke voorwaarden voor beide vormen van democratie zijn vrijheid en gelijkheid. Daarnaast spelen revoluties een grote rol in deze scriptie. De definitie van een revolutie, aangehouden in deze scriptie, is een ommekeer of omwenteling van de bestaande politieke toestand. Het wezenskenmerk van een revolutie is dat de doelen ervan niet passen binnen de institutionele structuur van de bestaande maatschappij.⁵ Ten slotte wordt in deze scriptie gesproken van 'sociale media', een vertaling van de Engelse term *social media*. Deze Engelse term is ook een gangbare en populaire marketing term in de Nederlandse maatschappij. Deze scriptie

⁵ Clay Shirky, *Iedereen. Hoe digitale netwerken onze contacten, samenwerking en organisaties veranderen* (Amsterdam, 2008), 84.

legt echter de nadruk op de sociale aspecten van deze media, en houdt daarom de Nederlandse vertaling aan.

Er is een fel debat gaande over de invloed van sociale media. De twee partijen binnen deze discussie worden aangeduid als cyberoptimisten, die de sociale media een democratiserende macht toedichten, en de cyberpessimisten, die kritisch staan tegenover de invloed van de sociale media. Begin 2011 overheerste de optimistische visie in het populaire discours, maar dit lijkt halverwege 2011 om te slaan in een meer pessimistische visie. De splitsing van optimisten en pessimisten is echter niet zo binair als in eerste instantie lijkt. De discussie die gaande is lijkt vaak niet op één lijn plaats te vinden. Sterker nog, soms bekrachtigen de twee uiterste partijen elkaars standpunten. In deze scriptie wordt geprobeerd deze meningen terug te brengen tot één discussie en de partijleden op één lijn met elkaar te brengen, zodat een duidelijke tegenstelling zichtbaar wordt. Het doel is hier om niet optimistisch of pessimistisch te zijn, maar een kritische blik te werpen op de argumentatie van beide partijen.

Er bestaan veel misvattingen over de term ‘Twitterrevolutie’. Het populaire discours heeft de neiging om onbekende fenomenen aan de hand van bekende termen te verklaren, waardoor het nieuwe fenomeen van ‘Twitterrevoluties’ in verband wordt gebracht met een causaal verband tussen technologie en sociale verandering.⁶ Er moet echter opgemerkt worden dat over het algemeen cyberoptimisten, evenals deze scriptie, niet uitgaan van een primair causaal verband tussen sociale media en sociale veranderingen in de maatschappij. Zo zegt cyberoptimist Clay Shirky: “Political insurrection is never solely driven by technology.”⁷ Sociale media zijn zelf passief: het zijn middelen die, als ze op de juiste manier gebruikt worden, eventueel voor actief burgerschap kunnen zorgen, wat sociale verandering teweeg kan brengen. Met andere woorden: sociale media zijn niet de enige oorzaak van de revoluties in het Midden-Oosten. Dit zou tekort doen aan de diepgewortelde nationale sociale, historische, economische en culturele omstandigheden en de rol van de burgers zelf.⁸ Het simplificeren van het onderwerp, waarbij de nadruk ligt op het causale verband (een veelvoorkomend fenomeen in de populaire media) zorgt voor een niet-wetenschappelijk debat dat gemakkelijk weerlegd kan worden. Een blogger op Dfreelon zegt hierover:

“But the prevalence of talk about Twitter/Facebook/Wikileaks/etc revolutions has exhibited an irritating secondary effect: it has prompted many charitable,

⁶ Michelle Oosthuizen, ‘De revolutionaire kracht van Twitter’, <http://www.scribd.com/doc/53790351/Twitter-Revolutie> (24 juni 2011), 1.

⁷ Ibidem, 1.

⁸ Ibidem, 1.

intelligent, and learned individuals to react to it. That is, credible experts have spent far too much time responding to the patently ridiculous media frame that social media somehow “caused” these popular movements, rather than explaining the role of communication (and social media specifically) within revolutionary politics.”⁹

Het voorkomen van een spectaculaire allesomvattende conclusie die niet wetenschappelijk bewezen kan worden en die gehyped wordt in het populaire discours, is van groot belang binnen dit onderzoek, dat zich zal richten op het schetsen van een zo realistisch mogelijk beeld, dat uitgebreid op wetenschappelijke en analytische manier getoetst zal worden.

Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag van deze scriptie, zal voornamelijk gekeken worden naar de periode 2000 tot en met 2011. In deze periode zijn de sociale media ontstaan en bekend geworden bij het grote publiek. Maar ook de periode voor de intrede van sociale media zal betrokken worden bij dit onderzoek. Wat betreft de geografische grenzen van het onderzoek kan men een zelfde soort patroon herkennen. Er zal een focus liggen op een geografische gebied, het Midden-Oosten, en dan voornamelijk Iran en Egypte, maar ook andere gebieden, zoals de Verenigde Staten en Europa zullen bij het onderzoek betrokken worden. Het onderzoek zal verder bestaan uit een duidelijke definiëring van bepaalde concepten, ideeën en termen, zoals ‘sociale media’, ‘internet 2.0’ en ‘mondialisering’, omdat deze termen zonder duidelijke definiëring voor verwarring kunnen zorgen. Deze termen, die het onderwerp en de context van dit onderzoek zullen vormen, moeten tenslotte een eenduidig beeld schetsen. Verder zal het reeds bestaande debat rondom de invloed van sociale media op het democratiseringsproces uiteengezet worden. De verschillende visies van de cyberoptimisten en cyberpessimisten zullen hier behandeld worden, waarbij de discussie op één lijn gebracht wordt. Daarnaast zal er gebruik gemaakt worden van enkele overkoepelende theorieën over *social movements*, burgerjournalistiek, vredesjournalistiek en massamedia. Er bestaan nog geen wetenschappelijke theorieën die specifiek betrekking hebben op sociale media, en daarom zal er gebruik gemaakt worden van deze reeds bestaande, overkoepelende theorieën. Zo kan er een algemene theorie gecreëerd worden, waaraan het debat over de invloed van sociale media getoetst zal worden. Aan de hand van dit onderzoek zal er ten slotte een conclusie worden getrokken, waarbij een antwoord gegeven wordt op de hoofdvraag.

⁹ Dfreelon.org, ‘We need a revolution’.

Dit onderzoek zal voornamelijk uitgevoerd worden door middel van de bestudering van geschreven bronnen waaronder wetenschappelijke literatuur. Een probleem bij dit onderzoek is dat sociale media een relatief nieuw fenomeen zijn, en de revoluties die gebruik maken van deze techniek nog niet lang geleden hebben plaats gevonden; sommigen zijn zelfs nog in volle gang. Dit zorgt voor beperkingen in het aantal en de kwaliteit van reeds gedane onderzoeken en bronnen. Er zijn echter wel wetenschappelijke boeken en artikelen geschreven over sociale media in het algemeen, door onder andere Clay Shirky, die gespecialiseerd is in de sociale en economische effecten van internettechnologie, en Charles Leadbeater, schrijver en specialist in massacreativiteit op het internet. Verder wordt er, zowel door wetenschappers als niet-wetenschappers, veel geschreven over de invloed van sociale media op blogs. Ook zal er gebruik gemaakt worden van conferenties, zoals de conferentie van de Commission on Security & Cooperation in Europe, genaamd *Twitter against Tyrants: New Media in Authoritarian Regimes*. Verder wordt er gebruik gemaakt van (online) krantenartikelen, documentaires en video's over sociale media en de revoluties. Ten slotte moet opgemerkt worden dat er gezien het onderwerp van deze scriptie bronnen gebruikt worden die niet gangbaar zijn in de wetenschap, zoals Wikipedia.

Naast het probleem van het aantal en de kwaliteit van bronnen, is een probleem bij deze scriptie dat men nog moeilijk de effecten van sociale media op de uitkomst van de revoluties in kan schatten. Daarbij, als sociale media inderdaad revolutionair zijn, zijn oude theoretische modellen dan nog wel toepasbaar? Ten slotte is het niet gemakkelijk om in politieke conflicten oorzaak en gevolg precies aan te geven. Wanneer zijn sociale media een oorzaak, en wanneer zijn ze een gevolg van de opstanden? Maar nogmaals: het is niet mijn bedoeling om een allesomvattende conclusie te geven. De scriptie dient echter als een begin, of basisonderzoek, waarbij op een wetenschappelijke manier gekeken wordt naar het wel of niet standhouden van een aantal visies en argumenten die een grote rol zijn gaan spelen binnen het populaire discours op het internet, waarbij de actualiteit centraal staat.

Deze scriptie begint met een hoofdstuk (hoofdstuk 2) waarin een aantal definities gegeven wordt van belangrijke concepten, ideeën en termen binnen het onderzoek. Verder wordt hier een aantal sociale media geïntroduceerd, zoals Twitter, Facebook, Wikipedia, blogs en YouTube. Ik probeer niet volledig te zijn in de voorbeelden van sociale media; de media die behandeld worden zijn geselecteerd op basis van het gebruik van activisten tijdens de revoluties. In hoofdstuk 3 wordt de cyberooptimistische visie weergegeven, waarbij enkele belangrijke cyberooptimisten

geïntroduceerd zullen worden. Verder wordt in dit hoofdstuk behandeld welke visie de cyboptimisten hebben ten aanzien van de invloed van sociale media op de maatschappij het algemeen, en vervolgens op de democratie en de revoluties in het bijzonder. Hier worden ook concrete voorbeelden gebruikt, zoals de rol van sociale media tijdens de revoluties in Iran in 2009 en in Egypte in 2011. Vervolgens wordt in hoofdstuk 4 de visie van de cyberpessimisten onder de loep genomen, waarbij ingezoomd wordt op enkele argumenten. Ook hier zullen voorbeelden van revoluties aangehaald worden. Daarna worden in hoofdstuk 5 de overkoepelende theorieën van *social movements*, burgerjournalistiek, vredesjournalistiek en massamedia behandeld en toegepast op (de invloed van) sociale media. Ten slotte wordt in de conclusie een antwoord gegeven op de hoofdvraag van deze scriptie, met een reflectie van het onderzoek en aanbevelingen voor toekomstig nader onderzoek.

2. MONDIALISERING, HET INTERNET EN SOCIALE MEDIA

“It [the Internet] exposes the “internaut” to the dazzling works of speed, simultaneity and virtuality, to the immediate, conscious experiencing of the shrinking of the world, to the mesmerizing sensation of access to infinite availability of information and interlocution (with the opposite feeling of information overload, its frustrating counterpart).” - Gustavo Lins Ribeiro¹⁰

Facebook, YouTube en Wikipedia zijn voor veel mensen, en vooral jongeren, een inherent onderdeel van hun communicatiecultuur. Sociale media zijn echter een relatief nieuw fenomeen, ontwikkeld vanuit een grotere maatschappelijke context van economie, technologie, cultuur en geschiedenis. Deze media zijn een gevolg van het proces van mondialisering, technologische vooruitgang en de ontwikkeling van het internet. Sociale media dienen ook weer als oorzaak van nieuwe (technologische) ontwikkelingen, maar veroorzaken ook problemen en uitdagingen, zoals censuur vanuit autoritaire regimes. In dit hoofdstuk wordt een inleiding gegeven op de maatschappelijke context van mondialisering en de ontwikkeling van het internet waaruit sociale media zijn ontstaan. Daarna zullen de sociale media zelf geïntroduceerd worden met enkele definities en voorbeelden van de meest bekende sociale media. Ten slotte wordt er gekeken naar een probleem dat sociale media met zich mee brengen: censuur. Dit beschrijvende hoofdstuk dient om een eenduidig beeld te schetsen van sociale media en de context waarin zij opereren, waardoor de discussie - later behandeld in deze scriptie - wordt verduidelijkt.

2.1 Mondialisering en het internet

“In the old days, news travelled slowly; one scarcely heard what was happening at the other end of the World until the following year. If blood had been spilt, the earth had time to absorb it; if tears had been shed, the sun had time to dry them.”¹¹ Deze wereld, geschetst door wereldreiziger Gravin de Gasparin, waarbij het nieuws zich langzaam verspreidde, is veranderd in een wereld waar het nieuws zich razendsnel over grenzen, tijdszones en oceanen beweegt. De grote en zo goed als vrije stroom van kennis (informatie), goederen, diensten en personen is een belangrijk onderdeel van het proces

¹⁰ Gustavo Lins Ribeiro, ‘Cybercultural politics. Political activism at distance in a transnational world’, *The cultural and the political in Latin American social movements* 212 (1996) 1-31, 6.

¹¹ Gravin de Gasparin, geciteerd in Peter Malcontent, ‘De CNN-factor: humanitaire interventie en de macht van massamedia’, in: D. Hellema en H. Reiding (ed.), *Humanitaire interventie en soevereiniteit. Geschiedenis van een tegenstelling* (Amsterdam, 2004) 135-156, aldaar 135.

van mondialisatie, ook wel globalisatie genoemd, wat ontstaan is door grote technologische vooruitgangen, vooral op het gebied van vervoer en telecommunicatie. Dit proces zorgt er voor dat de wereldbevolking, en voornamelijk mensen in de westerse wereld, non-stop informatietoever tot hun beschikking hebben. Informatie die snel de wereld rond gaat, is één deel van het proces van mondialisering. Een ander onderdeel is het effect van de *global village*: een wereld met een sterke mate van economische, politieke en culturele integratie. Charles Leadbeater, Britse auteur, specialist in massacreativiteit en voormalig adviseur van Tony Blair, verwoordt het als volgt:

“We raken onvermijdelijk betrokken bij en getroffen door gebeurtenissen die zich ver weg afspelen: in de zomer van 1997 stonden duizenden Britse spaarders in de rij om hun geld op te nemen vanwege paniek om problemen in een deel van de Amerikaanse hypotheek markt; de dreiging van Al-Quada terroristen, afkomstig uit de grenszones tussen Afghanistan en Pakistan, werpt een schaduw op de levens van mensen in Londen en Madrid. Er overlijden meer mensen aan aids dan bij enige pandemie ooit tevoren.”¹²

De grote toe- en aanvoer van informatie, kennis en diensten kan men voor een groot gedeelte toeschrijven aan het internet, en daarom is het internet de afgelopen decennia een belangrijke speler geweest in het proces van mondialisering en is nog steeds de grootste aandrijver van verdere mondiale integratie.¹³ Het internet is een mondiaal netwerk van miljoenen aan elkaar gekoppelde computers en netwerken. Het verbindt miljoenen wereldburgers met elkaar en is daarom een groot, actief en breed geaccepteerd onderdeel geworden van onze mondiale *civil society*. Dit netwerk der netwerken vindt zijn grondslag eind jaren '60 en is tegenwoordig het machtigste transnationale middel van interactieve communicatie.¹⁴ Het internet moet niet verward worden met het World Wide Web. Het World Wide Web is een model dat één manier biedt om via het internet informatie te verspreiden en te verkrijgen.¹⁵

Als een gebruiker verbinding maakt met het netwerk, stapt hij of zij in de wereld van *cyberspace*, ofwel een *hightech* virtuele wereld, waar specifieke gebruiken, normen, meningen, procedures en discoursen heersen.¹⁶ De laatste twee decennia is het internet uitgegroeid tot een geïntegreerd onderdeel in de levens van velen. Mensen gebruiken

¹² Charles Leadbeater, *We-Think*. Delen, creëren, innoveren (Amsterdam, 2009) 240.

¹³ Clay Shirky, 'The political power of social media', *foreign Affairs* 90 (2011) 28-41, 28.

¹⁴ Lins Ribeiro, 'Cybercultural politics', 5-6.

¹⁵ Diffen, 'Internet vs World Wide Web', http://www.diffen.com/difference/Internet_vs_World_Wide_Web (13 februari 2012).

¹⁶ Lins Ribeiro, 'Cybercultural politics', 6.

het onder andere om zich te informeren over het laatste nieuws, berichten te sturen en om goederen en diensten te kopen en te verkopen.¹⁷

Nu het internet zo'n geïntegreerd onderdeel is gaan uitmaken van het dagelijkse leven, is er een nieuwe toepassing van het internet gekomen, wat ook wel internet 2.0 wordt genoemd, waarmee het nieuwe gezicht van het web wordt verkend. Internet 2.0 is moeilijk in één zin te vatten. Charles Leadbeater zegt hierover:

“Voor enthousiaste internetgebruikers is de term synoniem aan een aantal hulpmiddelen als wiki's en blogs, waarmee mensen informatie, niet alleen tekst maar ook foto's en video's, kunnen uitwisselen en publiceren. Softwareprogrammeurs concentreren zich intussen op onderliggende software die het mogelijk maakt veranderingen aan te brengen op webpagina's zonder deze voortdurend te hoeven vernieuwen. Anderen gebruiken het label 2.0 om de associatie op te roepen met een lichtvoetig bedrijfsmodel dat door het internet mogelijk gemaakt wordt en dat door gebruikers gegenereerde content bevat.”¹⁸

De middelen van 2.0 benutten het vermogen van het internet om intelligentie samen te delen. Internet 2.0 is dus niet een nieuwe versie van het internet, maar een nieuwe manier om het internet te gebruiken, nu miljoenen mensen zich in dezelfde virtuele ruimte begeven.

2.2 Sociale Media

Een belangrijk onderdeel van internet 2.0 is sociale media. Maar wat zijn sociale media? Clay Shirky omschrijft sociale media als flexibele communicatiemiddelen die zich aanpassen aan onze sociale vermogens. Ze creëren en gebruiken nieuwe vormen van gecoördineerde actie.¹⁹ Toepassingen van het internet die manieren aanbieden die leiden tot het delen van informatie, waarbij participatie centraal staat en daardoor sociaal gedrag genereren, worden daarom sociale media genoemd. Sociale media zijn zelf passief: sociale netwerksites brengen geen gezamenlijke intelligentie voort, maar creëren de voorwaarden hiervoor, door grote groepen mensen met gezamenlijke interesses met elkaar te verbinden.²⁰ Deze sociale media kunnen gebruikt worden door middel van computers, maar zijn sinds de invoering van de *smartphone* (een mobiele telefoon die uitgebreide internetmogelijkheden biedt) een stuk mobieler geworden. De

¹⁷ Eugene Borgida en Emily N. Stark, 'New media and politics. Some insights from social and political psychology', *American behavioural scientist* 48 (2004) 467-478, 467.

¹⁸ Leadbeater, *We-Think*, 31.

¹⁹ Shirky, *Iedereen*, 21-22.

²⁰ Leadbeater, *We-Think*, 35.

mobiele telefoon, die begon als een compacte versie van een gewone telefoon, heeft inmiddels alle functies om als een middel voor sociaal gedrag te worden gebruikt: het heeft een adresboek, een agenda, een digitale camera voor film en foto, een geluidsrecorder en bovenal: internetverbinding.²¹ Hierdoor is het voor gebruikers veel gemakkelijker geworden om hun opvattingen en hun ideeën te delen door middel van blogs, video's en foto's.²² Door sociale media is het mogelijk voor groepen om zich te organiseren zonder dat daarvoor management en de bijbehorende kosten nodig zijn.²³ Dit leidt tot wat Charles Leadbeater '*We-Think*' noemt: een gemuteerde nakomeling van het huwelijk tussen volkscultuur en digitale technologie,²⁴ waarbij een complexiteit, een reikwijdte en een omvang van ongebeleide actie mogelijk is die tot nog toe ongekend waren.²⁵ Succesvolle *We-Think* projecten volgen de kernprincipes van contact maken, delen, bijdragen, samenwerken en creëren.²⁶ Hierdoor ontstaan projecten, producten, en andere vormen van gezamenlijke actie op een niveau dat gelijk staat aan het werk van professionals.²⁷

Een aantal sociale media heeft een belangrijke rol gespeeld in de revoluties in het Midden-Oosten. Deze zullen kort geïntroduceerd worden, zodat duidelijk wordt wat deze media precies inhouden. Eén vorm van sociale media is blogs. Een blog (een samenvoeging van de woorden web en log) is een website of een deel van een website, dat gecreëerd en bijgehouden wordt door individuen of bedrijven. De meeste blogs zijn voornamelijk tekstueel en hebben betrekking op het laatste nieuws, specifieke onderwerpen of dienen als een persoonlijk dagboek. Naast het tekstuele deel bevatten blogs ook vaak video's, foto's en links naar gerelateerde websites. De meeste blogs zijn interactief, wat betekent dat de lezers van de blogs commentaar kunnen leveren door middel van het plaatsen van korte berichtjes na het originele bericht. Op 16 februari 2011 waren ruim 156 miljoen openbare blogs in gebruik in de cyberwereld.²⁸

Een populaire website is YouTube. YouTube is opgericht in februari 2005 en biedt een forum voor miljarden mensen om video's te delen en te bekijken. Wereldwijd wordt dit forum gebruikt om mensen te informeren en te inspireren. YouTube zegt hierover zelf: "De site fungeert als een distributieplatform voor makers van

²¹ Shirky, *Iedereen*, 214.

²² Leadbeater, *We-Think*, 36.

²³ Shirky, *Iedereen* 21-22.

²⁴ Leadbeater, *We-Think*, 59.

²⁵ Shirky, *Iedereen*, 21-22.

²⁶ Leadbeater, *We-Think*, 68-83.

²⁷ Ibidem, 84.

²⁸ Wikipedia, 'Blog' (versie 3 augustus 2011), <http://en.wikipedia.org/wiki/Blog> (11 augustus 2011).

oorspronkelijke inhoud en voor adverteerders, hoe groot of klein dan ook.”²⁹ In mei 2010 werd via YouTube meer dan 2 miljard keer per dag een video bekeken. Verder wil YouTube de impact van video’s die mensenrechtenschendingen vastleggen vergroten.³⁰ Een manier waarop YouTube dit doet is door middel van CitizenTube, een politieke nieuwsblog van de website. Hierop kan men belangrijke video’s die weerslag hebben op het laatste nieuws plaatsen en bekijken. Dit kunnen video’s zijn gemaakt door burgers, maar ook door organisaties, activisten en politici. Naast YouTube bestaat The Hub, die als slogan heeft: ‘See it, film it, change it’.³¹ Dit is een website van Witness, een internationale non-profit organisatie, waarop iedereen filmpjes van mensenrechtenschendingen kan zetten. Deze filmpjes zijn gemaakt door toevallige voorbijgangers met een mobiele telefoon, mensenrechtenactivisten en journalisten. The Hub centraliseert dit beeldmateriaal en combineert het met discussiefora, petitieacties en achtergrondinformatie van Amnesty International over de situatie in het land.³² Veel van deze filmpjes kunnen niet op YouTube geplaatst worden, omdat ze bijvoorbeeld gewelddadige beelden bevatten. Daarom werkt YouTube met The Hub samen.³³

Daarnaast bestaat Twitter, een *realtime* informatienetwerk, opgezet in 2004. Via deze website worden korte berichten, genaamd Tweets van maximaal 140 karakters, geplaatst op een persoonlijke pagina of een openbare tijdslijn met gerelateerde berichten door middel van sms of het internet.³⁴ Ook bij Twitter is men bewust van een grote impact op de maatschappij: “Bij Twitter geloven we dat openbaarheid van informatie een positieve globale impact kan hebben. Elke dag worden we geïnspireerd door verhalen van mensen die Twitter gebruiken om de wereld een betere plek te maken op onverwachte manier.”³⁵

Naast websites voor openbare berichtgeving door middel van video’s en teksten, zijn websites die een informatiedatabank bieden ook een onderdeel van sociale media. Het grootste en bekendste voorbeeld hiervan is Wikipedia uit 2001, een project van de

²⁹ YouTube, ‘Over YouTube’, http://www.youtube.com/t/about_youtube (8 augustus 2011).

³⁰ IPS, ‘YouTube wil meer invloed voor video’s van mensenrechtenschendingen’, http://oneworld.nl/Dossiers/Dossier_Digitale_kansen/article/25796/YouTube_wil_meer_invloed_voor_videos_van_mensenrechtenschendingen (8 augustus 2011).

³¹ Witness, ‘Our mission’, <http://witness.org/about-us> (15 februari 2012).

³² OneWorld, ‘The Hub: YouTube voor mensenrechten’ (versie 5 februari 2009), http://oneworld.nl/Dossiers/Dossier_Digitale_kansen/article/15579/The_Hub_YouTube_voor_mensenrechten (8 augustus 2011).

³³ Ibidem.

³⁴ Shirky, *Iedereen*, 135.

³⁵ Twitter, ‘Over Twitter. Twitter is de beste manier om te weten wat er nieuw is in jou wereld’ (versie 2011), <http://twitter.com/about> (8 augustus 2011).

Wikimedia Foundation. De doelstelling van de website Wikipedia is om in elke taal een vrije en gratis internetencyclopedie te creëren. Artikelen kunnen in principe door iedereen gemaakt en bewerkt worden: de lezer wordt de schrijver en het werkt op een zelfcorrigerend vermogen. Daarom kan Wikipedia geen garantie geven voor de juistheid en evenwichtige kwaliteit van de informatie.³⁶ Maar ondanks incidentele controverses en vandalisme, is de algemene kwaliteit van de Wiki's, de individuele artikelen, hoog door de voortdurende openbare correctie en beoordeling. Wikipedia is inmiddels een algemeen inzetbaar middel om informatie mee te verzamelen en te publiceren, waardoor het voor steeds meer mensen een zinvolle bron van informatie is geworden.³⁷ De Nederlandstalige versie bevatte begin 2011 meer dan 650.000 artikelen. De Engelstalige versie is uiteraard het grootst met ruim 3.500.000 artikelen. Wikipedia had op 15 januari 2011 in totaal meer dan 17.000.000 artikelen, in 278 verschillende talen.³⁸

Facebook, opgericht in februari 2004, is een sociaal middel wat mensen helpt in het efficiënter communiceren met vrienden, familie en collega's. De doelstelling volgens Facebook zelf is: "Giving people the power to share and make the world more open and connected."³⁹ Het bedrijf heeft technologie ontwikkeld waarmee mensen makkelijker informatie met elkaar kunnen delen, door middel van een digitale representatie van de sociale netwerken in de 'echte wereld' van mensen. Deze vorm van sociale media heeft meer dan 750 miljoen actieve gebruikers en de kern van de website bestaat uit de homepage met de updates van en binnen het netwerk van vrienden en het profiel van alle individuele gebruikers, waar informatie over het individu wordt weergegeven, inclusief foto's en video's. Gebruikers kunnen met elkaar communiceren door middel van het plaatsen van berichten op elkaars profiel, *instant chat* en het updaten van een persoonlijk profiel.⁴⁰

2.3 Censuur

Sociale media zijn het gevolg van het proces van mondialisering en het nieuwe gebruik van het internet. Maar sociale media fungeren zelf ook als oorzaak van nieuwe ontwikkelingen. Er zullen gevolgen zijn die nu nog niet te overzien zijn, maar sociale media zorgen al wel voor een zichtbaar probleem: autoritaire censuur. Censuur binnen

³⁶ Wikipedia, 'Wikipedia' (versie 27 juli 2011), <http://nl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia> (8 augustus 2011).

³⁷ Shirky, *Iedereen*, 91.

³⁸ Wikipedia, 'Wikipedia'.

³⁹ Facebook, 'Weetjes' (versie 2011), <http://www.facebook.com/press/info.php?factsheet> (8 augustus 2011).

⁴⁰ *Ibidem*.

landen geregeerd door autoritaire regimes is vaak zeer uitgebreid, en heeft traditioneel betrekking op televisie, radio, kranten en tijdschriften. Met de komst van het internet en sociale media waar mensen hun ideeën en meningen uiten, wordt censuur uitgebreid tot deze platformen, hoewel dit lastiger is dan de bewerkstelling van censuur van traditionele media.

Dit werd onder andere zichtbaar tijdens de militaire coup in Thailand in 2006. Onmiddellijk na de coup legde de militaire junta een ban op de media. Als gevolg daarvan kwamen de eerste foto's van tanks voor het regeringshuis niet van de traditionele media maar van burgers met digitale camera's. Later werden politieke uitspraken ook verboden. Alisara Chirapongse, een studente met een weblog, werd onderdeel van het wereldnieuws omdat zij kon publiceren op het moment dat de traditionele media dat niet konden. Zo schreef ze op haar blog: "Een andere verandering die de coup tot gevolg heeft is een versterkt niveau van censuur. Geen politieke bijeenkomsten, geen politiek in de media, en natuurlijk mag je niet meer zeggen wat je van deze hele maffe coup vindt (Oeps... wat zei ik daar?)."⁴¹

Het internet is moeilijker te controleren door regimes, maar het biedt ook nieuwe mogelijkheden voor het regime. Zij kunnen ook filmpjes plaatsen waarin zij het regime promoten, maar bovenal: dankzij de sociale media hebben autoritaire regimes een nieuw wapen: toegang tot alle informatie over jou, je vrienden en de groepen waar je lid van bent.⁴² Amerika en Europa hebben daarom internetvrijheid hoog op de politieke agenda staan. Zo hebben Nederland en Frankrijk afgesproken hun krachten te bundelen om de vrijheden op internet beter te beschermen. Op initiatief van deze landen zijn diplomaten, academici, verdedigers van mensenrechten en vertegenwoordigers van internationale organisaties en van bedrijven als Google en Microsoft samen gekomen om te bespreken hoe internetvrijheid beter gegarandeerd kan worden.⁴³ Frankrijk en Nederland werken ook samen aan voorstellen in de Europese Unie om de uitvoer van internetfilters naar Iran te beperken, een land dat censureert door middel van filtertechnologie die afkomstig is van Europese bedrijven.⁴⁴

Een bedrijf dat veel kritiek te verduren heeft gehad ten aanzien van censuur is Google, omdat het gehoor geeft aan verzoeken van overheden om censuur te plegen en

⁴¹ Shirky, *Iedereen*, 33-35.

⁴² Lex Runderkamp, Reportage NOS Journaal (4 augustus 2011).

⁴³ Parool.nl, 'Verhagen: internet essentieel voor mensenrechten' (versie 8 juli 2011), <http://www.parool.nl/parool/nl/38/MEDIA/article/detail/304334/2010/07/08/Verhagen-internet-essentieel-voor-mensenrechten.dhtml> (8 augustus 2011).

⁴⁴ Ibidem.

omdat het informatie over internetgebruikers verstrekt.⁴⁵ Als reactie hierop heeft Google het ‘Transparency Report’ online gezet, zodat mensen kunnen zien welke landen dergelijke verzoeken bij hen indienen.⁴⁶ Google:

“We’ve created Government Requests to show the number of government inquiries for information about users and requests to remove content from our services. We hope this step toward greater transparency will help in ongoing discussions about the appropriate scope and authority of government requests.”⁴⁷

In dit rapport is bijvoorbeeld te zien dat op 13 juni 2009 in Iran YouTube ontoegankelijk was “following disputed Presidential election.”⁴⁸ Vooral China heeft veel internetcensuur, ook wel de ‘The Great Firewall of China’ genoemd. Veel websites worden gefilterd of volledig geblokkeerd door de Chinese autoriteiten. Ook sociale media zoals Twitter worden geblokkeerd.⁴⁹ Google schrijft over deze Chinese autoritaire censuur dat de Chinese overheid verzoeken om censuur als staatsgeheim beschouwt en Google daarom geen informatie kan geven over Chinese verzoeken. Echter, sinds kort is het mogelijk voor Chinese bezoekers van Google om vanuit de Chinese website van Google naar de Google site van Hong Kong te klikken, waar ze Chinese sites kunnen bekijken zonder dat deze gefilterd zijn.⁵⁰

Er zijn ook bedrijven die inspringen op de behoefte van activisten om veilig hun boodschap te verkondigen op het internet. Zo is er Tectical Tech, een Britse organisatie die activisten in ontwikkelingslanden helpt veilig te e-mailen, surfen en telefoneren.⁵¹ Volgens Stephanie Hankey, directrice van het bedrijf, bestaat hun werk vooral uit “het adviseren van activisten over hoe ze zich online zo veilig mogelijk kunnen gedragen en hoe ze digitale media kunnen gebruiken om hun boodschap te verspreiden en mensen te mobiliseren.”⁵² Er komen verder steeds meer gadgets op de markt waarmee activisten de online censuur van hun regering kunnen ontduiken, zoals apps (applicaties voor

⁴⁵ Marianne Wilschut, ‘Google doet boekje open over censuur’ (versie 1 juli 2011), http://oneworld.nl/Nieuws/article/29981/Google_doet_boekje_open_over_censuur (15 juli 2011).

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Google, ‘Transparency Report’ (versie 2011), <http://www.google.com/transparencyreport/> (15 juli 2011).

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Bert Kok, ‘Twitter wil censuur in China en Iran omzeilen’ (versie 28 januari 2011), <http://twittermania.nl/2010/01/twitter-wil-censuur-china-en-iran-omzeilen/> (8 augustus 2011).

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Marianne Wilschut, ‘Eerste hulp bij het ontduiken van internetcensuur’ (versie 26 mei 2011), http://oneworld.nl/Dossiers/dossier_mensenrechten/article/29634/Eerste_hulp_bij_het_ontduiken_van_internetcensuur (15 juli 2011).

⁵² Ibidem.

computers of mobiele telefoons) waarmee automatisch gezichten van mensen op foto's onherkenbaar worden gemaakt, of een alarmknop voor je telefoon waarmee activisten die opgepakt dreigen te worden meteen de voor hen relevante personen en organisaties kunnen waarschuwen.⁵³

Sociale media moeten dus bekeken worden vanuit een grotere maatschappelijke, technische en historische context. Deze context bestaat uit oorzaken van de ontwikkeling van sociale media, zoals mondialisering en de ontwikkeling van het internet, en gevolgen van het gebruik van sociale media, zoals vergaande autoritaire censuur. Sociale media kunnen uiteenlopende vormen aannemen, maar behouden de overkoepelende definitie, waarbij participeren, het delen van informatie en het genereren van sociaal gedrag centraal staan.

⁵³ Ibidem.

3. CYBEROPTIMISTEN

“Als er tijdens de Koude Oorlog al internet was geweest, dan was de Muur waarschijnlijk eerder gevallen.” – Maxime Verhagen.⁵⁴

Sociale media verhogen het democratische gehalte van de samenleving. Dit is de mening van de cyberoptimisten, die in dit hoofdstuk uiteen gezet wordt. De argumentatie om deze mening te onderbouwen staat hierbij centraal. Daarbij zal er gebruik gemaakt worden van de Arabische Lente in het algemeen en Egypte en Iran in het bijzonder. De meningen zoals uiteengezet in dit hoofdstuk zijn van de cyberoptimisten. De verdere analyse van deze mening zal in de conclusie van dit hoofdstuk gegeven worden.

Cyberoptimisten denken dat sociale media een positieve invloed (zullen) hebben, niet alleen op het democratiseringsproces, maar ook op de samenleving als geheel. Een belangrijke reden waarom cyberoptimisten deze mening zijn toegedaan is het democratische karakter van het internet: het genereert een grote mate van participatie en transparantie, met lage kosten en een afwezigheid van hiërarchie. Verder staat de anonimiteit van het internet garant voor een hoge mate van vrijheid van meningsuiting en een gelijkheid tussen de verschillende betrokkenen. Iedereen krijgt op deze manier een stem - een cruciaal onderdeel als men streeft naar sociale rechtvaardigheid.⁵⁵ Ondanks censuur en het weren van buitenlandse journalisten, komt informatie als een vloedgolf aanstromen. Dit is mogelijk door de complexiteit, reikwijdte en omvang van sociale media, en zet schenders van mensenrechten onder hoge druk.

De bekendste cyberoptimisten zijn Charles Leadbeater en Clay Shirky, auteurs en specialisten in de effecten van het internet, sociale media en digitale netwerken. Beide auteurs zijn overtuigd van het democratiserende effect van sociale media en de positieve invloed die sociale media (gaan) hebben op samenlevingen over de hele wereld. Maar ook mensen die zich niet gespecialiseerd hebben in dit onderwerp kunnen cyberoptimisten zijn, zoals politici, technici, sociale wetenschappers en journalisten.

3.1 Iran en Egypte

Bij de beargumentering van een cyberoptimistische visie worden vaak twee voorbeelden aangehaald waarbij sociale media een positieve invloed op het democratiseringsproces hebben gehad. Het eerste voorbeeld is de Iraanse revolutie in 2009, vaak aangehaald als een van de eerste keren dat sociale media actief gebruikt

⁵⁴ Parool.nl, 'Verhagen'.

⁵⁵ Leadbeater, *We-Think*, 198.

werden door opstandelingen. Het tweede voorbeeld is de Egyptische revolutie in 2011, als onderdeel van de Arabische Lente: een golf van protesten die zijn ontstaan mede dankzij het gebruik van sociale media.

De Iraanse revolutie begon op 13 april 2009 en duurde tot 27 december 2009; een periode waarin ongeveer 120 doden vielen. De reden voor deze notoire volksrevolutie was de presidentsverkiezing in Iran waarbij het Iraanse regime van Mahmoud Ahmadinejad beschuldigd werd van verkiezingsfraude. De regering probeerde door middel van het aan banden leggen van de media in de hoofdstad Teheran de volksopstand op dictatoriale wijze te onderdrukken. Door deze mediaonderdrukking speelde Twitter een grote en cruciale rol bij de protesten, waarbij tijdens de eerste dagen van de revolutie door de opstandelingen ruim 100 berichten per minuut werden verspreid.⁵⁶ Door het gebruik van sociale media ging informatie, waaronder beeldmateriaal van de gebeurtenissen, *real time* de wereld rond, waardoor de onderdrukkingen van de regering niet meer ontkend konden worden.

Iraanse burgers waren verbaasd dat zoveel mensen dezelfde frustratie en woede voelden als zichzelf:

“Everyone watched everyone else and we wondered how all of this could be happening. Who were all of these people? Where did they come from? These were the same people we pass by unknowingly every day. We saw one another, it feels, for the first time. Now (...) we continue to look at one another as we walk together, in marches and in silent gatherings, towards our common goal of having our vote respected.”⁵⁷

Tijdens één van deze protesten werd de Iraanse studente Neda Agha-Soltan neergeschoten door een sluipschutter van de overheid. Op dat moment werd ze gefilmd door omstanders met een mobiele telefoon.⁵⁸ Dit filmpje, en de foto's die hieruit voortvloeiden, gingen razendsnel de wereld rond. Agha-Soltan werd hierdoor het symbool van de 'Groene Revolutie', waardoor anderen werden aangemoedigd zich bij de protesten aan te sluiten.⁵⁹

⁵⁶ Carl Van Baelen, 'De revolutionaire kracht van Twitter' (versie 4 februari 2011), http://www.supo.be/artikel/2854/De_revolutionaire_kracht_van_Twitter (17 oktober 2011).

⁵⁷ Shane M., 'A different Iranian revolution', *The New York Times* (versie 18 juni 2009), <http://www.nytimes.com/2009/06/19/opinion/19shane.html> (10 juli 2011).

⁵⁸ YouTube, 'CNN: Her name was Neda' (versie 21 juni 2009), <http://www.youtube.com/watch?v=b5KBrzs1oxs> (25 februari 2012).

⁵⁹ Morozov, 'How dictators'.

Als reactie op de protesten in Tunesië ontstonden op 25 januari 2011 in Egypte protesten tegen het regime van president Hosni Moebarak. De bevolking eiste met deze revolutie, waarbij 846 doden vielen⁶⁰, meer vrijheid en minder corruptie. Ook hier probeerde de overheid de media aan banden te leggen, door onder andere het treinverkeer in het hele land stil te leggen en het internet en grote delen van het gsm-netwerk plat te leggen. Maar door onder andere het gebruik van voicemails om Tweets de wereld in te sturen, het gebruik van CitizenTube waar alle video's uit Egypte werden verzameld en het live volgen van Al Jazeera, kon de Iraanse bevolking alsnog communiceren met elkaar en met de buitenwereld.⁶¹ De opstanden in Tunesië hebben niet alleen in Egypte voor revoluties gezorgd. Ook in andere Arabische landen, zoals Syrië en Jordanië, kwam de bevolking in opstand. Bij deze Arabische Lente hebben sociale media een grote ondersteunende rol gespeeld bij het vergaren en uitwisselen van belangrijke informatie voor en door de opstandelingen.

3.2 Effecten op de samenleving

Cyberoptimisten zijn van mening dat het gebruik van sociale media een positieve invloed zal hebben op zowel de samenleving als geheel, als het democratische gehalte van een maatschappij. De invloed van sociale media beperkt zich met andere woorden niet tot de staatsvorm, maar heeft betrekking op meerdere aspecten binnen de maatschappij. Deze kant van de cyberoptimistische visie moet onderzocht worden, wil men de argumentatie ten aanzien van het democratiseringsproces van de cyberoptimisten beter begrijpen.

Sociale media zorgen ervoor dat grote groepen mensen samenkomen in digitale gemeenschappen en netwerken. Dit heeft als effect dat de burger verandert van een consument in een producent, van zowel goederen als informatie. Volgens Leadbeater is de onderliggende cultuur van delen, decentralisering en democratie die bij het internet hoort, de reden dat het internet een ideaal platform is waarop mensen zichzelf kunnen organiseren en hun ideeën en *knowhow* kunnen combineren. Op deze manier kunnen er gezamenlijke games, encyclopedieën, software, sociale netwerken, videosites of hele parallelle universa gecreëerd worden.⁶² Volgens Leadbeater is dit slechts het begin:

⁶⁰ BBC, 'Egypt unrest: 846 killed in protests – official toll' (versie 19 april 2011), <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-13134956> (10 februari 2012).

⁶¹ Bert Kok, 'De Twitter-revolutie in Iran' (versie 16 juni 2009), <http://twittermania.nl/2009/06/de-twitter-revolutie-in-iran/> (7 augustus 2011).

⁶² Leadbeater, *We-Think*, 7.

“(…) kunnen we dan niet hetzelfde doen om een griep пандemie te bestrijden, de opwarming van de aarde tegen te gaan, de veiligheid in de buurt te vergroten, slachtoffers van rampen te helpen, geld te lenen en uit te lenen, politieke en maatschappelijke debatten te voeren, onderwijs te geven en te ontvangen?”⁶³

Het internet en het gebruik van sociale media zorgen ook voor een nieuwe manier van informatievergaring op het gebied van het nieuws, entertainment en conversatie, wat de burger kan bevrijden uit de greep van de culturele elite.⁶⁴ Mensen zullen niet langer wachten op informatie, maar hier zelf naar op zoek gaan. Mensen zullen de versies verteld door officiële instanties niet langer accepteren maar deze kritisch ter discussie stellen. Deze participerende en producerende effecten van het gebruik van sociale media zorgen voor nieuwe ontwikkelingen op elk niveau van de maatschappij. “Meer is anders”, zegt Shirky hierover. Een stad is niet hetzelfde als een groot dorp, en een groot publiek is niet een klein groepje duizend keer.⁶⁵

De wetenschap is een van de sectoren waar sociale media een invloed op hebben. De wetenschap wordt steeds meer een grootschalige, internationale inspanning. Tegenwoordig wordt op ongeken de schaal computervermogen gebruikt om complexe wetenschappelijke problemen op een multidisciplinaire manier op te lossen en deze automatisering van de wetenschap is bevorderlijk voor het samenwerkingsproces.⁶⁶ Maar ontwikkelingen op basis van de inzet van sociale media zullen niet alleen gaan ontstaan in rijke ontwikkelde landen. Vooral in ontwikkelingslanden zullen netwerken, voornamelijk door gebruik van de mobiele telefoon, grote invloed hebben. De lage kosten, de afwezigheid van een duidelijke hiërarchische structuur en een gelijkwaardige samenwerking zullen daar de grootste invloed hebben op de technologische ontwikkeling, de wetenschap en de economie.⁶⁷

3.3 Effecten op de democratie

Zij die zich scharen onder de cyboptimisten denken dat de nieuwe sociale media een grote impact (gaan) hebben op de politiek, de democratie en het democratiseringsproces. Deze positieve invloed beperkt zich niet tot autoritaire staten, maar strekt zich ook uit over democratieën. Sommige van de politieke instanties binnen democratieën zijn echter log en inflexibel, waardoor de nieuwe mogelijkheden van

⁶³ Ibidem, 12.

⁶⁴ Leadbeater, 2.

⁶⁵ Shirky, *Iedereen*, 75.

⁶⁶ Leadbeater, *We-Think*, 156-158.

⁶⁷ Ibidem, 169.

sociale media nog niet zijn doorgedrongen tot deze sector. Leadbeater ziet echter een groot potentieel voor sociale media binnen de politieke sector:

“Naoorlogse overheidsdiensten zijn gebaseerd op een paternalistische ethiek van professionele controle en deskundigheid. (...) De toekomst van overheidsdiensten ligt bij het vormen van platforms voor participatie en samenwerken, het mobiliseren van burgers als spelers en ontwikkelaars en het creëren van een publiek aanbod.”⁶⁸

Volgens de cyboptimisten is het dus noodzakelijk dat democratische overheidsdiensten zich aanpassen aan de huidige moderne technieken. Er zijn enkele politici binnen democratieën die het belang van sociale media inzien. Zo zegt Maxime Verhagen dat er een “geweldige mobiliserende kracht” uitgaat van sociale media zoals Twitter, wat ingezet moet worden om democratische boodschappen de wereld in te sturen.⁶⁹

Binnen niet-democratische landen, zoals Iran en Egypte, hebben sociale media een impact op een ander niveau. Sociale media brengen een zekere vorm van vrijheid met zich mee. In landen waar de vrijheid het meest beperkt wordt, zal dan ook het meest geprofitteerd worden van deze nieuwe techniek.⁷⁰ Volgens blogger Donald Clark werken sociale media in vijf fases door op het politieke speelveld in niet-democratische landen. De eerste fase zorgt voor de bewustwording van de corruptie, mensenrechtenschendingen, financiële excessen en schandalen waar het regime verantwoordelijk voor is door middel van blogs, Wikileaks en buitenlandse publicaties. In de tweede fase ontstaan netwerken die eenzelfde objectief of interesse hebben. Sociale media zoals Facebook zorgen hiervoor. De derde fase wordt gekarakteriseerd door *street mobs*, die worden georganiseerd door middel van internettoepassingen zoals Twitter. Door het doorspelen van informatie over demonstraties, zoals actuele informatie over de locatie van de politie en het leger, kunnen mensen sneller, veiliger en gemakkelijker gemobiliseerd worden. In de vierde fase speelt de grote kloof tussen traditionele media enerzijds en de nieuwe communicatiestrategieën van sociale media anderzijds een grote rol. Regimes die al jaren of soms decennia aan de macht zijn, zijn voornamelijk bekend met traditionele media, terwijl burgers en opstandelingen voornamelijk nieuwe media gebruiken. Onderdrukkende regimes hebben vaak niet de middelen of de kennis om de nieuwe communicatiestrategieën van de opstandelingen

⁶⁸ Ibidem, 149 en 156.

⁶⁹ Parool.nl, ‘Verhagen’.

⁷⁰ Shirky, *Iedereen*, 128.

aan te pakken, waardoor de sociale media relatief vrij gebruikt kunnen worden. In de laatste fase, fase vijf, staat *real life* actie centraal. De media komen in deze fase op de achtergrond te staan, en mensen komen in het echte leven in actie: ze gaan protesteren. YouTube speelt in deze fase een documenterende rol, waarbij informatie verspreid wordt.⁷¹ Clark maakt echter ook duidelijk dat sociale media zelf niet de revoluties in het Midden-Oosten hebben veroorzaakt:

“It was not, I believe, a revolution caused by social media but a revolution that took place in the age of social media. To put it another way, social media was a necessary condition for the revolution but not sufficient. This is, therefore, not a new media revolution, but it is a revolution without revolutionaries, just the sheer force of mass participation, first in new media, then on the streets.”⁷²

Clay Shirky is eenzelfde mening toegedaan. “Political insurrection is never solely driven by technology. But it is profoundly changing the landscape of modern protest – in favor of those fighting for democracy.”⁷³ Hieruit komt naar voren dat cyberoptimisten een positief beeld hebben van de invloed van sociale media, maar ook benadrukken niet te geloven in een direct causaal verband waarbij sociale media de enige oorzaak is van volksopstanden.

Shirky benadrukt verder dat het nog te vroeg is om een toekomstbeeld te scheppen ten aanzien van democratie onder invloed van sociale media, omdat de sociale media nog niet zolang gebruikt worden. Daarbij, als sociale media gebruikt worden tijdens revoluties, betekent dat niet automatisch een succesvolle afloop voor de opstandelingen. Er is geen recept voor het succesvol gebruik van sociale technieken – het blijft een mengvorm van sociale en technologische factoren.⁷⁴ Het is dus nog niet duidelijk hoe het evenwicht tussen staat en burger wordt in de toekomst. Maar Shirky is er wel van overtuigd dat uiteindelijk, net als bij de drukpers, sociale media voor een netto verbetering zullen zorgen ten gunste van de democratie.⁷⁵

⁷¹ Donald Clark, ‘Middle East: revolutions without revolutionaries’ (versie 14 maart 2011), <http://donaldclarkplanb.blogspot.com/2011/03/middle-east-revolutions-without.html> (8 augustus 2011).

⁷² Ibidem.

⁷³ Clay Shirky, ‘The Twitter revolution: more than just a slogan’ (versie 6 januari 2010), <http://www.prospectmagazine.co.uk/2010/01/the-twitter-revolution-more-than-just-a-slogan/> (13 augustus 2011).

⁷⁴ Shirky, *Iedereen*, 187.

⁷⁵ Malcolm Gladwell en Clay Shirky, ‘From innovation to revolution. Do social media make protests possible?’ (versie maart/april 2011), <http://www.foreignaffairs.com/articles/67325/malcolm-gladwell-and-clay-shirky/from-innovation-to-revolution> (8 augustus 2011).

Clay Shirky heeft een *environmental view* op de effecten van sociale media op het democratiseringsproces. Dit betekent dat het potentieel van sociale media ligt bij de verschuiving van de macht van de staat naar de burger, doordat sociale media als wapen kunnen dienen binnen en voor de *civil society*. Gedisciplineerde en gecoördineerde groepen, zoals bedrijven en overheden, hebben meer macht dan groepen die deze eigenschappen niet bezitten, zoals burgers. Sociale media zorgen ervoor dat burgers deze cruciale eigenschappen kunnen bezitten doordat de drempels tot organisatie, zoals tijd en geld, lager liggen.⁷⁶ Dit betekent volgens Shirky dat er veranderingen zullen optreden in de maatschappij. Deze gevolgen van het gebruik van sociale media zullen niet zozeer op korte termijn plaatsvinden (hoewel sociale media de situatie op het moment niet verslechteren), maar vooral op de lange termijn zullen de gevolgen merkbaar zijn. Hierdoor verschuift de machtsbalans in het voordeel van de massa.⁷⁷

In ontwikkelingslanden die geen democratische staatsvorm hebben, zal het internet de voornaamste plek worden waar dissidenten met democratische doeleinden samenkomen.⁷⁸ Het gaat er namelijk om dat mensen hun stem kunnen laten horen in autoritaire landen die beperkingen opleggen aan de media. De vrijheid die sociale media met zich meebrengen, is dan ook de voornaamste reden dat de strijd om democratie online zal worden uitgevochten. In ontwikkelingslanden zal vooral gebruikt gemaakt worden van de mobiele telefoon. De snelle verspreiding van mobiele communicatie in ontwikkelingslanden schept nieuwe politieke mogelijkheden. Een technologie, zoals de mobiele telefoon, die vriendschapsnetwerken kan mobiliseren voor politieke doeleinden is dan ook potentieel heel krachtig.⁷⁹

Het internet en sociale media zijn democratische systemen, waarbij gelijkheid en vrijheid centraal staan. Sociale media breken de machtsconcentraties op basis van kennis en informatie af, en verlagen de drempels voor de markt van ideeën, door informatie voor iedereen toegankelijk te maken.⁸⁰ Hoe we informatie tot ons nemen, welk nieuws we ontvangen en welke discussies, meningen en ideeën we onder ogen krijgen, is beslissend in onze keuzes. Vrijheid uit zich onder andere door vrijheid van meningsuiting. Het internet biedt een platform waar mensen kunnen denken en schrijven wat ze willen, ideeën kunnen vormen en uiten, een identiteit kunnen

⁷⁶ Shirky, 'The political power', 10.

⁷⁷ Shirky, *Iedereen*, 123.

⁷⁸ *Ibidem*, 194.

⁷⁹ Leadbeater, *We-Think*, 189.

⁸⁰ *Ibidem*, 195.

vormgeven en processen en producten kunnen creëren die belangrijk voor hen zijn.⁸¹ De interactieve sociale media bevorderen met andere woorden ideologische pluriformiteit, en kunnen daardoor gezien worden als een van nature democratisch apparaat. Gustavo Lins Ribeiro, antropologieprofessor en onderzoeker naar onder andere cybercultuur, globalisering en transnationalisme, zegt verder dat het internet zorgt voor onmiddellijk, collectief en toch gedecentraliseerd ‘activisme op afstand’, waarbij openbaarheid en politieke actie worden vergroot.⁸² Ten slotte zorgen sociale media voor *shared awareness*, of gedeelde bewustzijn. De burger wordt zich hierbij niet alleen bewust van een bepaalde situatie, maar wordt zich ook bewust dat iedereen dezelfde situatie begrijpt. Door deze collectieve gedachte gaan meer mensen de straat op om te protesteren.⁸³

Ook sociale media zelf willen meer aandacht geven aan mensenrechten en democratie. “Het internet krijgt steeds meer een sleutelrol in mensenrechtendossiers”, zegt Steve Grote, hoofd nieuws en politiek bij YouTube. “Regeringen, bedrijven, activisten en burgers moeten er samen voor zorgen dat video een licht kan werpen op de donkerste hoeken van de samenleving, en paden naar rechtvaardigheid kan creëren voor wie dit het meest nodig heeft.”⁸⁴ Sociale media zoals Facebook en Twitter, zijn echter niet immuun voor censuur en autoritaire onderdrukking. De Republikeinse Senator uit het Amerikaanse Kansas, Sam Brownback zegt dat censuur van informatie de manier is van autoritaire regimes om het volk te onderdrukken:

“While physical brutality will always be the tool of oppressors, 21st century authoritarianism has already been defined by the lengths to which autocrats will go to limit online access to information. The Iranian dictatorship, the Chinese Communist Party, the Burmese junta, the Castro regime and other regimes worldwide all derive a large share of their power through media suppression and rigorous Internet censorship.”⁸⁵

Waarom gaan autoritaire regimes zover om vrije internettoegang te beperken? Dit heeft te maken met controle en overleving. Vrije internettoegang betekent kritiek op regimes

⁸¹ Ibidem, 214.

⁸² Lins Ribeiro, ‘Cybercultural politics’, 15.

⁸³ Shirky, ‘The political power’, 1.

⁸⁴ Steve Grote, geciteerd in: OneWorld.nl, ‘YouTube wil meer invloed voor video's van mensenrechtenschendingen’ (versie 28 juni 2011), http://oneworld.nl/Dossiers/Dossier_Digitale_kansen/article/25796/YouTube_wil_meer_invloed_voor_videos_van_mensenrechtenschendingen (10 oktober 2011).

⁸⁵ Commission on Security & Cooperation in Europe, ‘Briefing’.

die overleven doordat zij een perfect beeld van eigen staat creëren. Ze blokkeren zowel informatie over gewelddadigheden van de eigen staat, als informatie over vrijheden die burgers van andere staten genieten.⁸⁶ Shirky wijst echter op de onbedoelde gevolgen van deze censuur voor het regime: door de internettoegang en telefoonverbinding te blokkeren krijgt de onderdrukking wereldwijd meer aandacht en kritiek.⁸⁷ Daarom benadrukken politici het belang van vrije internet- en informatietoegang. Zo zegt Brownback:

“As we approach the 20th anniversary of the breaking of the Berlin Wall, we must gather our strengths and commit ourselves to finding ways to tear down the new walls of the 21st century, the cyber-walls, the electronic censorship technology used by tyrants to repress the free expression of millions, millions around the world.”⁸⁸

Een voordeel dat sociale media hebben ten opzichte van traditionele media met betrekking tot censuur is dat de traditionele verhoudingen omgedraaid worden: de initiële organisatie kan voor een groot deel onzichtbaar blijven, terwijl het protest zelf onmiddellijk overal zichtbaar is.⁸⁹ Daarbij zijn sociale media moeilijk te censureren door de grote hoeveelheid berichten die per minuut door middel van sociale media verspreid worden.

Sociale media zijn echter geen substituut voor traditionele media, maar juist complementair. Toen in 2005 de bomaanslagen op de Londense metro werden gepleegd, waren de sociale media de traditionele media te snel af. Er waren geen journalisten ter plaatse, maar er waren genoeg mensen met een mobiele telefoon met ingebouwde camera. Burgers deden echter meer dan het vastleggen van de vernielingen. Ze fotografeerden ook officiële aankondigingen (“Alle metrodiensten tot nader order stilgelegd”), een briefje op een schooldeur (“Vertel uw kinderen alstublieft niet over de explosies”), internationale steunbetogingen (“We love you Londen”) en uitingen van trots en verzet (“Wij zijn niet bang”).⁹⁰ Lokale evenementen en de actualiteit kunnen door middel van sociale media enorme aandacht krijgen op het internet waarbij het grote publiek als hefboom werkt, waardoor traditionele media geïnteresseerd raken en het groeipatroon verder versterken. Al Jazeera, BBC, CNN en de Nederlandse NOS

⁸⁶ Commission on Security & Cooperation in Europe, ‘Briefing’.

⁸⁷ Shirky, ‘The political power’, 10.

⁸⁸ Commission on Security & Cooperation in Europe, ‘Briefing’.

⁸⁹ Shirky, *Iedereen*, 126.

⁹⁰ *Ibidem*, 32-33.

krijgen bijvoorbeeld veel video's binnen van Syrische opstandelingen via sociale netwerken.⁹¹

3.4 Conclusie

Volgens de cyboptimisten hebben het internet en sociale media een zeer positieve invloed op de samenleving in het algemeen, en het democratische gehalte in het bijzonder, waarbij de eigenschappen van sociale media zoals snelheid, gelijkheid en vrijheid zorgen voor een machtig wapen voor de digitale burgers.

Een aantal argumenten van de cyboptimisten is goed onderbouwd en lijkt na een kritische analyse stand te houden. Voorbeeld hiervan is het accent op het democratische karakter van sociale media en de democratische waarden die zij met zich mee brengen, zoals vrijheid, gelijkheid en participatie. Sommige cyboptimistische auteurs lijken zich echter te verliezen in een idealistisch toekomstbeeld. Zo zegt Leadbeater:

“In de komende eeuw zal welzijn steeds minder afhankelijk worden van wat we bezitten en consumeren en steeds meer van wat we met anderen delen en samen kunnen ontwikkelen. In de 20^e eeuw werden we bepaald door wat we hadden; in de 21^e eeuw zullen we worden bepaald door hoe we delen en wat we weggeven.”⁹²

Sociale media kunnen inderdaad zorgen voor nieuwe netwerken en democratische samenwerkingsverbanden, die op hun beurt weer kunnen zorgen voor ontwikkeling op het gebied van politiek, sociale welzijn en de economie. De conclusie dat de toekomst volledig hierop gebaseerd zal zijn, waarbij het eigenbelang van het individu volledig opzij wordt gezet voor het algemene belang, lijkt echter vergezocht in een voornamelijk kapitalistische wereld waar commerciële bedrijven machtige spelers zijn. Deze commercialisering speelt ook steeds meer een rol bij sociale media zoals Google en YouTube. Hierdoor verdwijnen enkele kernwaarden van sociale media en verschuift de macht terug in het voordeel van overheden en bedrijven. Daarbij kan de vraag gesteld worden of het gebruik van sociale media voor een toekomstige nettowinst voor de democratie als staatsvorm zal zorgen. De centrale aspecten van sociale media zoals vrijheid, gelijkheid en participatie kunnen voor een verhoogde mate van democratie in de maatschappij zorg dragen, maar dit betekent niet automatisch dat deze invloed zich ook ontwikkeld op het niveau van het statenstelsel.

⁹¹ Runderkamp, Reportage.

⁹² Leadbeater, *We-Think*, 26.

Sommige cyberoptimisten zijn te positief over de huidige rol van de sociale media op het democratiseringsproces. Zo vond de Amerikaan Mark Pfeifle, adviseur van voormalig president George W. Bush en destijds lid van de Nationale Veiligheidsraad, dat Twitter genomineerd zou moeten worden voor de Nobelprijs van de Vrede, vanwege de rol die het gespeeld heeft bij de protesten in Iran in 2009. Volgens Pfeifle werd Twitter het raam van de wereld waardoor hoop, uitzonderlijke moed en verschrikkingen te zien waren. "Twitter werd de verslaggever en de producent."⁹³ Pfeifle maakt hierbij echter de fout om Twitter niet meer als medium te zien, waardoor burgers zich kunnen organiseren en democratische ideeën kunnen doorsijpelen naar het grote publiek, maar als actieve speler, die onafhankelijk handelt en ideeën vormt.

Sociale media hebben niet alleen positieve gevolgen. Als het bijvoorbeeld gemakkelijk is voor opstandelingen om zich snel en onzichtbaar te organiseren door middel van Facebook en Twitter, dan is het ook gemakkelijk voor terroristische groeperingen. Cyberoptimisten zijn van mening dat de toegenomen flexibiliteit en kracht van sociale interactie meer positieve dan negatieve gevolgen hebben. De negatieve en positieve effecten zijn echter niet tegen elkaar af te wegen, omdat er geen gemeenschappelijke deler is. Er is hier dus sprake van incommensurabiliteit.⁹⁴

Maar lang niet alle cyberoptimisten hebben zo'n utopisch beeld zoals Pfeifle of Leadbeater. Techniek is niet genoeg; het doet niet meer dan de bestaande motivatie kanaliseren tot een effectief wapen.⁹⁵ Een wapen is pas dodelijk als de gebruiker het op een specifieke wijze hanteert. Zo wordt door Gwen M. als reactie op een discussie tussen Shirky en Gladwell gezegd: "Social media is a tool of revolution, not a revolution itself."⁹⁶ Dit onderdeel van de cyberoptimistische argumentatie (sociale media als mogelijk krachtig wapen waarmee een hogere mate van het democratische gehalte in een maatschappij bewerkstelligd kan worden) lijkt een reële mogelijkheid, hoewel dit afhankelijk is van de (doelstellingen van de) gebruiker. De mogelijke democratiserende kracht van sociale media moet daarom niet onderschat worden.

⁹³ Bert Kok, 'Twitter moet Nobelprijs voor de Vrede krijgen' (versie 9 juli 2009), <http://twittermania.nl/2009/07/twitter-moet-nobelprijs-voor-de-vrede-krijgen/> (5 augustus 2011).

⁹⁴ Shirky, *Iedereen*, 215.

⁹⁵ Ibidem, 19.

⁹⁶ Gladwell en Shirky, 'From innovation'.

4. CYBERPESSIMISTEN

“Please. People protested and brought down governments before Facebook was invented. They did it before Internet came along. (...) People with a grievance will always find ways to communicate with each other. How they choose to do it is less interesting, in the end, than why they were driven to do it in the first place.” – Malcolm Gladwell⁹⁷

Hoewel de cyberoptimisten toen de discussie oplaaide rond het jaar 2009 nog de grootste groep vormden, is de interpretatie van de invloed van sociale media nu omgeslagen in een meer pessimistische visie. Zij die denken dat sociale media geen positieve invloed (zullen) hebben op het democratiseringsproces, worden cyberpessimisten genoemd. Zij benadrukken dat sociale media voordelen hebben, maar dat ze in geen geval zorgen voor een hoger democratisch gehalte in de maatschappij. De voorbeelden die de cyberoptimisten gebruiken, zoals de revoluties in Iran in 2009 en Egypte in 2011, halen zij daarbij ook aan. Zij kijken echter meer naar de negatieve aspecten en effecten van sociale media binnen deze revoluties, zoals censuur en surveillance door autoritaire regimes. Ook benadrukken zij de negatieve effecten ten opzichte van de democratie die sociale media met zich meebrengen, zoals versterking van terroristische groeperingen en het verlies van professionaliteit.

Enkele bekende cyberpessimisten zijn Malcolm Gladwell, een journalist en schrijver voor *The New Yorker Magazine*, en Evgeny Morozov, een schrijver en onderzoeker naar de politieke en sociale implicaties van technologie. Zij vinden dat de cyberoptimisten een te utopisch beeld scheppen van de invloed van de huidige communicatietechnologieën en dat men niet moet vergeten dat sociale media, hoewel ze een handig middel zijn, zeker niet de sleutel vormen tot een samenleving waarin democratie het wint van de dictaturen. Bovenal zijn cyberpessimisten geïrriteerd over de nadruk die cyberoptimisten leggen op het middel tot de revolutie, in plaats van de doelen die de revolutionairen nastreven: “Where activists were once defined by their causes, they are now defined by their tools.”⁹⁸

Dit hoofdstuk begint met een algemene introductie van de visie van de cyberpessimisten. Daarna zullen in twee paragrafen de belangrijkste argumenten van de

⁹⁷ Malcolm Gladwell, ‘Does Egypt need Twitter?’ (versie 2 februari 2011), <http://www.newyorker.com/online/blogs/newsdesk/2011/02/does-egypt-need-twitter.html#ixzz1GggriiAd> (4 december 2011).

⁹⁸ Malcolm Gladwell, ‘Small change. Why the revolution will not be tweeted’ (versie 4 oktober 2010), http://www.newyorker.com/reporting/2010/10/04/101004fa_fact_gladwell#ixzz1GnlQH1hO (4 december 2011).

cyberpessimisten besproken worden: de eerste heeft betrekking op censuur en surveillance, de tweede gaat over de invloed op niet-democratische groeperingen. Daarna zal een aantal voorbeelden gegeven worden, waaronder de revoluties in Iran en Egypte. Zo wordt ten slotte in de conclusie een beeld gevormd van de visie en argumenten van de cyberpessimisten, waarbij ook enkele kritische noten worden geplaatst. Ook in dit hoofdstuk zijn de meningen zoals weergegeven in dit hoofdstuk cyberpessimistisch van aard. Pas in de conclusie zal deze visie verder geanalyseerd worden.

4.1 Cyberpessimistische visie

Echte innovatie, de vernieuwing van de huidige situatie, ofwel een echte revolutie kan pas betekenis krijgen als er in de vorige situatie iets miste of iets mis was. Maar miste er iets in de wereld van revoluties en opstanden zonder sociale media? Wie kan met andere woorden bewijzen dat zonder het gebruik van sociale media, de huidige revoluties in het Midden-Oosten niet zouden hebben plaatsgevonden?⁹⁹ Malcolm Gladwell geeft een aantal voorbeelden:

“Barely anyone in East Germany in the nineteen-eighties had a *phone* – and they ended up with hundreds of thousands of people in central Leipzig and brought down a regime that we all thought would last another hundred years – and in the French Revolution the crowds in the streets spoke to one another with that strange, today largely unknown instrument known as the human voice. People with a grievance will always find ways to communicate with each other. How they choose to do it is less interesting, in the end, than why they were driven to do it in the first place.”¹⁰⁰

Democratie betekent onder andere vrijheid. Maar levert sociale media inderdaad meer vrijheid op zoals de cyboptimisten beweren? Cyberpessimisten zien naast de vrijheden, ook de effecten van het gebruik van het internet en sociale media, die niet ten gunste van de algemene vrijheid binnen een maatschappij zijn. *We-Think* levert bijvoorbeeld meer sociale controle op, de privacy wordt aangetast, de druk tot conformeren wordt opgevoerd en de ruimte voor individualiteit wordt beperkt. Vrijheid kan niet groeien als de privacy wordt beperkt en de individualiteit afneemt.¹⁰¹ Er is daarom niets intrinsieks liberaliserend aan het internet of aan sociale media. Het is net als alle andere communicatiemiddelen: het kan voor het ‘goede’ en het ‘slechte’ gebruikt

⁹⁹ Gladwell en Shirky, ‘From innovation’.

¹⁰⁰ Gladwell, ‘Does Egypt?’.

¹⁰¹ Leadbeater, *We-Think*, 214.

worden, net als Stalins propaganda op de televisie, of de exploitatie van de radio door de Nazi's. Het kan net zo gemakkelijk gebruikt worden door naar democratie strevende revolutionairen, als door totalitaire en autoritaire dictaturen.¹⁰²

Informatie is macht. Maar macht wordt uiteindelijk in economische, sociale en politieke relaties en verhoudingen geuit in de 'echte' wereld, en niet online. Het internet, en sociale media als specifieke middelen op het internet, voegen wat toe aan het scala van communicatiemiddelen, en dat is precies wat het is: niks anders dan een ander communicatiemiddel. Tom R. Tyler, universitair docent psychologie, zegt hierover:

"The internet provides people with a technology that allows them to engage in activities that they have already had ways to engage in but provides them with some added efficiencies and opportunities to tailor their interactions to better meet their needs. However, there is nothing fundamentally different about the Internet that transforms basic psychological or social life."¹⁰³

Cyberpessimisten erkennen dat het internet de huidige status van de elite verandert, op cultureel, sociaal en politiek vlak. Maar uiteindelijk vervangen sociale media de huidige elite voor een nieuwe elite: de jonge technocraten die door financiële middelen goed zijn in het uitbuiten van het web voor politieke doeleinden.¹⁰⁴ Deze verschuiving zal ten koste gaan van veel waardevolle elementen in onze cultuur die gebaseerd zijn op professionaliteit en deskundigheid,¹⁰⁵ en zal ons beroven van kwaliteitsjournalistiek, films en muziek.¹⁰⁶ Deze ontwikkeling van een nieuwe elite heeft nog een consequentie: het zorgt ervoor dat een grote massa van activisten, dissidenten en anti-overheidsintellectuelen die Facebook of Twitter niet gebruiken of zelfs niet kennen, achterblijven. Deze *old-school* activisten, zij die vóór het massale gebruik van sociale media en het internet zorgden voor effectieve anti-overheidsnetwerken, zullen hun macht en invloed verliezen.¹⁰⁷

Ten slotte hangt het succes van opstandelingen in het bereiken van een democratische samenleving af van de politieke omstandigheden van het land waar de

¹⁰² Andrew Keen, 'Social media and the internet do not spread democracy' (versie 18 augustus 2009), <http://www.telegraph.co.uk/technology/social-media/6049066/Social-media-and-the-internet-do-not-spread-democracy.html> (4 december 2011).

¹⁰³ Tom R. Tyler, 'Is the Internet changing social life? It seems the more things change, the more they stay the same', *Journal of social issues* 58 (2002) 195-205, aldaar 204.

¹⁰⁴ Leadbeater, *We-Think*, 174.

¹⁰⁵ *Ibidem*, 4.

¹⁰⁶ *Ibidem*, 2-3.

¹⁰⁷ Morozov, 'How dictators'.

opstanden plaatsvinden. In autocratische, dictatoriale staten zullen zij veel obstakels tegenkomen, die een democratische uitkomst onmogelijk kunnen maken. Deze obstakels zijn niet alleen technisch van aard, maar van nature ook juridisch en politiek. En uiteindelijk weet op het moment niemand hoe een duurzame publieke sfeer gecreëerd kan worden op het web, die democratie kan bevorderen.¹⁰⁸

Evgeny Morozov accentueert vooral de negatieve effecten die sociale media kunnen hebben op onze maatschappij en het democratiseringsproces: “Our mission to use the internet to nudge citizens of authoritarian regimes to challenge the status quo had so many unexpected consequences that, at times, it seemed to be hurting the very causes we were trying to promote.”¹⁰⁹ Een aantal van deze onverwachte consequenties van het gebruik van het internet en sociale media wordt hieronder besproken.

4.2 Censuur en surveillance

Terwijl cyboptimisten benadrukken dat het internet nooit volledig gecensureerd kan worden door autoritaire staten, leggen cyberpessimisten juist de nadruk op een verhoogde politiestaat als gevolg van het gebruik van het internet en sociale media. Het internet zorgt voor meer censuur, meer surveillance en meer vervolging. Het is te kortzichtig om te denken dat autoritaire regimes de kennis of middelen niet hebben om censuur te bewerkstelligen, of om zelf gebruik te maken van sociale media om hun regime te versterken.¹¹⁰ De producten en middelen van activisten die actief zijn op het internet, zoals websites, chat rooms en blogs kunnen daarbij op eenzelfde manier beperkt worden als traditionele media.¹¹¹ Regimes hebben volgens cyberpessimisten geen redenen om het internet niet volledig te blokkeren, omdat het een makkelijke en goedkope optie is.¹¹²

Nieuwe manieren om een dissidente stem te laten horen en mensen op te roepen tot massaal protest, zorgen ook voor nieuwe manieren voor autoritaire staten om hun burgers in de gaten te houden. Sociale netwerken hebben er op die manier voor gezorgd dat het makkelijker is om informatie te vergaren over activisten. Een studie uitgevoerd door twee studenten van de Massachusetts Institute of Technology heeft bewezen dat op

¹⁰⁸ Morozov, ‘How dictators’.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Evgeny Morozov, ‘Why the internet is failing Iran’s activists’ (versie 5 januari 2010), <http://www.prospectmagazine.co.uk/2010/01/why-the-internet-is-failing-irans-activists/> (4 december 2011).

¹¹¹ Commission on Security & Cooperation in Europe, ‘Briefing’.

¹¹² Morozov, ‘Why the internet’.

basis van een facebookprofiel de seksuele geaardheid van de gebruiker voorspeld kan worden; een probleem voor mensen die in landen wonen waar homoseksualiteit verboden is.¹¹³ Autoritaire regimes, zoals dat in China, maken hier handig gebruik van. Autoriteiten kunnen dezelfde berichten lezen over bijvoorbeeld een oproep tot protest als de opstandelingen zelf. Bloggers worden op deze manier het slachtoffer van *hacker attacks*, juridische vervolging en fysiek geweld. Niets is meer privé. Helpt dat de vrijheid?

Tenzij regimes het gehele netwerk platleggen, blijft het echter mogelijk voor andersdenkenden om hun woord te verkondigen. Maar dat betekent niet dat de problemen de wereld uit zijn. Dictaturen kunnen het internet ook gebruiken om activisten te beschuldigen van ongelovigheid of spionage. Dictatoriale regimes kunnen zo het internet gebruiken voor hun eigen doeleinden. Veel regimes betalen bijvoorbeeld bloggers om de politieke discussies gevoerd op het internet te beïnvloeden, als de staat de originele discussie niet aanstaat.¹¹⁴

Met andere woorden, het internet is niet alleen een plek waar andersdenkenden hun woord kunnen verkondigen en anderen kunnen oproepen tot protest, maar ook de plek waar autoritaire regimes de vrijheid van meningsuiting kunnen onderdrukken middels censuur, activisten kunnen vervolgen gebruikmakend van surveillance en autoritaire propaganda kunnen verspreiden van door middel van berichtgeving op populaire blogs.

4.3 Misbruik

Zal de wereld als gevolg van het internet ons meer of minder zeggenschap geven over ons eigen leven? Het internet biedt de wereldbevolking de hoop op meer democratie, kennis en creativiteit. We kunnen de kennis en inzichten van miljoenen mensen samenvoegen om zo een collectieve intelligentie te creëren op een enorme schaal. Maar aan de andere kant is het internet ook de bron van onze grootste angsten.¹¹⁵ Het zou naïef zijn om te denken dat alleen groeperingen met democratische doelstellingen gebruik maken van de voordelen die sociale netwerken met zich meebrengen. Overheden, veiligheidsdiensten, niet-gouvernementele organisaties, politieke partijen, multinationals en religieuze bewegingen maken gebruik van het internet, en elk van deze spelers heeft een eigen ideologie. Sommigen hebben linkse ideeën, sommigen

¹¹³ Morozov, 'How dictators'.

¹¹⁴ Commission on Security & Cooperation in Europe, 'Briefing'.

¹¹⁵ Leadbeater, *We-Think*, 3.

extreemrechtse. Sommigen hebben nationalistische, conservatieve, progressieve of repressieve ideologieën. Stalkers, pedofielen, terroristen en criminelen kunnen sociale netwerken en de afwezigheid van controle misbruiken om hun doeleinden te bewerkstelligen.

Het internet heeft een aantal krachtige technologieën voortgebracht, zoals sociale netwerken. Een voordeel van deze netwerken is de afwezigheid van hiërarchie, gezag en gecentraliseerde controle, met de aanwezigheid van een grote mate van anonimiteit. Wat als deze krachtige communicatiemiddelen in de handen komen van criminelen die weinig respect hebben voor privacyregels, intellectueel eigendom, of vrijheid in het algemeen? Men heeft tegenwoordig alleen maar een computer en een internetconnectie nodig om een soevereine staat aan te vallen.¹¹⁶ Ook Leadbeater, een cyberoptimist, ziet de mogelijke gevaren van sociale netwerken:

“Veel mensen denken dat het web kritiekloos fundamentalistische volksbewegingen meer macht geeft, vooral in ontwikkelingslanden: iedere groep die ergens wrok over koestert kan het internet gebruiken om aandacht te vragen voor zijn zaak, zijn geloof te verspreiden, nieuwe aanhangers te rekruteren en zijn medestanders te organiseren. Het potentieel van het web om samenwerkingsgerichte, grotendeels zelfgereguleerde netwerken op te zetten is het best opgepakt door terroristische groeperingen met een losse gezagsstructuur. Niet ver daarachter komen religieuze fanatiekelingen, neonazi's, pedofielen en pornografen, gokkers en syndicaten voor georganiseerde misdaad.”¹¹⁷

Het internet is een perfect middel voor groepen die een organisatie nodig hebben, maar die naar buiten toe geen officiële organisatie mogen hebben. Vaak zijn deze crimineel en illegaal van aard. Cyberpessimisten denken dus dat het internet en het gebruik van sociale media de wereld onbetrouwbaarder, dreigender en oncontroleerbaar maakt.¹¹⁸ Het internet is volgens Morozov “a boon for bullies”.¹¹⁹

4.4 Het Midden-Oosten en Groot Brittannië

Hoe zit het met de voorbeelden die gegeven worden door de cyberoptimisten waarbij sociale media wel een positieve invloed hebben gehad op de democratie? Het eerste voorbeeld, de revolutie in Iran in 2009, wordt door de cyberoptimisten een stuk

¹¹⁶ Morozov, 'How dictators'.

¹¹⁷ Leadbeater, *We-Think*, 171.

¹¹⁸ Ibidem, 237.

¹¹⁹ Morozov, 'How dictators'.

positiever neergezet dan door de cyberpessimisten. Mensen met een cyberpessimistische visie zoals Morozov, zeggen dat zij geen positieve interpretatie van de gebeurtenissen in Iran kunnen geven. Want het Iraanse autoritaire regime heeft niet alleen de opstanden overleefd, maar is door de opstanden autoritairder en nog meer onderdrukkend geworden. Er zijn veranderingen in de Iraanse maatschappij waar te nemen, maar deze zijn niet bevorderlijk voor de democratie. Er is sprake van een *brain drain*, de opstandelingen die besloten hebben in het land te blijven worden op gewelddadige manier onderdrukt, zij die kritiek uiten zoals politici, journalisten en burgers worden vervolgd en zeer conservatieve ministers worden aangewezen.¹²⁰ Andrew Keen, schrijver en ondernemer, verwoordt het als volgt: “The early promise of a democratic Twitter powered revolution in Iran has been replaced by a series of bleak lessons in digital realpolitik.”¹²¹ Men kan dus stellen dat de protesten van 2009 geen succes waren. Er hebben in Teheran wel vaker protesten plaatsgevonden, met en zonder de hulp van sociale media. Het grote verschil is de doelstelling van de protesten. Hoewel de inwoners van Iran vroeger de straat op gingen om te protesteren tegen de Verenigde Staten (‘Death to America’), was de doelstelling in 2009 het Iraanse regime omver te werpen (‘Death to the Dictator’). Kan deze verandering van doelstelling richting democratie toegeschreven worden aan het gebruik van sociale media? Volgens de cyberpessimisten heeft dit er niets mee te maken, maar ligt het aan de nieuwe president van de VS.¹²²

De opstanden in Egypte in 2011, vaak gezien als een succesvolle revolutie, zijn volgens de cyberpessimisten geen resultaat van het gebruik van sociale media. Dominic Kavakeb, freelancerjournalist bij Al Jazeera, meent dat westerse landen een vertekend beeld hebben van de zogeheten ‘Twitterrevolutie’.

“Sociale media zijn zonder twijfel een hulpmiddel voor communicatie, maar ook niets meer dan dat. Wanneer je de sociale media van de Egyptische opstandelingen wegneemt, zouden de protestacties nog altijd plaatsvinden. Zij zouden simpelweg andere manieren zoeken om te communiceren.”¹²³

Daarnaast benadrukt Kavakeb dat sociale media in Egypte vooral gebruikt werden door de nieuwe elite: de jonge, rijke en opgeleide technocraten, om zo voornamelijk te communiceren met de rest van de wereld, en niet zozeer met elkaar. De invloed van sociale media op het democratiseringsproces in Egypte is daarom slechts beperkt te

¹²⁰ Morozov, ‘Why the internet’.

¹²¹ Keen, ‘Social media’.

¹²² Morozov, ‘Why the internet’.

¹²³ Van Baelen, ‘De revolutionaire kracht’.

noemen. Dit geldt voor de gehele Arabische Lente: “Mensen zullen altijd opzoek gaan naar manieren om te communiceren tijdens volksrevoluties. De huidige Arabische protesten zijn niet anders – ze gebruiken de hulpmiddelen die binnen handbereik zijn.”¹²⁴

Zoals eerder besproken benadrukken de cyberpessimisten vooral de negatieve effecten die sociale media kunnen hebben op de democratie, zoals de vergemakkelijking van de organisatie van niet-democratische groeperingen. Een voorbeeld hiervan zijn de rellen in Engeland. Deze begonnen op 6 augustus 2011 in de Londense wijk Tottenham, en sloegen vervolgens over naar andere wijken in de hoofdstad en andere Engelse steden. De gewelddadige confrontaties tussen jonge relschoppers en de Engelse politie volgden op een schietpartij waarbij de politie een man neerschoot. Aanleiding voor de rellen waren echter veelvoudig: de hoge werkloosheid, bezuinigingen, de economische crisis en crimineel opportunisme worden als redenen opgegeven. Tijdens deze rellen vielen enkele doden en duizenden mensen werden opgepakt. Na de rellen bracht de Britse premier Cameron sociale media in verband met de rellen. De regering was bezorgd dat sociale media werden gebruikt om geweld, wanorde en criminaliteit te beramen en te organiseren. Hij wilde het gebruik van sociale media inperken als na onderzoek zou blijken dat sociale media aanzet gaven tot de ongeregelde heden.¹²⁵ Het is echter moeilijk om hier uitsluitel over te krijgen. Een belangrijk argument van de cyberpessimisten wordt hier echter onderbouwd door een voorbeeld. Sociale media en alle voordelen die dit communicatiemiddel met zich meebrengen, kunnen niet alleen ingezet worden door prodemocratische groeperingen. Criminelen, terroristen, of in dit geval relschoppers kunnen zich hiermee ook organiseren.

4.5 Conclusie

Uit het bovenstaande kan men concluderen dat cyberpessimisten de invloed van sociale media op het democratiseringsproces negatief interpreteren. Sociale media brengen volgens hen geen grotere mate van vrijheid met zich mee. De hoge mate van censuur en onderdrukking, het voortbrengen van een nieuwe elite en de voordelen die niet-democratische groeperingen van deze media hebben zijn enkele gevolgen van het gebruik van sociale media en het internet, waardoor men zelfs kan spreken van een vermindering van het democratische gehalte in de maatschappij waarbij de vrijheid in

¹²⁴ Van Baelen, ‘De revolutionaire kracht’.

¹²⁵ Redactie Buitenland, ‘Internethater China ziet nieuwe vriend in Cameron’, Dagblad de Pers (16 augustus 2011) 2.

gevaar wordt gebracht. De cyberpessimistische interpretatie van de revoluties in Iran en Egypte en de rellen in Engeland onderbouwen deze argumenten.

Maar net als bij de cyberoptimisten is de theorie van de cyberpessimisten niet waterdicht. Een duidelijke discrepantie binnen de theorie is het argument dat het gebruik van sociale media zorgt voor een verhoogde mate van censuur en vervolging. Overheden kunnen tenslotte dezelfde berichten lezen, de schrijvers opsporen en vervolgen, of propaganda maken voor eigen regime. Tegelijkertijd zeggen de cyberpessimisten dat niet-democratische, of zelfs illegale en criminele groeperingen het meest profiteren van sociale media, omdat gezag en gecentraliseerde controle ontbreken. Als de overheid genoeg gezag en controle zou hebben om politieke dissidenten na te trekken, dan zou het ook in staat moeten zijn terroristische groeperingen op te sporen die zich organiseren door middel van sociale media. Daarbij maken ook de cyberpessimisten zich schuldig aan het vergelijken en afwegen van de voor- en nadelen. Zij vinden dat de nadelen van het gebruik van sociale media groter zijn dan de voordelen. Sociale media bevatten beide elementen, maar deze kunnen door de afwezigheid van een gemene deler niet met elkaar vergeleken worden.

Na analyse van zowel de cyberoptimistische als de cyberpessimistische visie, kan men concluderen dat de gevoerde discussie tussen beide partijen beperkt is. De cyberoptimisten zullen het debat misschien typeren als 'liberalisme en de omarming van nieuwe technologieën versus pessimisme', terwijl de cyberpessimisten het 'utopisme versus realisme' zullen noemen, waarbij beide groepen een dramatische allesomvattende conclusie proberen te maken. Beide partijen hebben daarbij de neiging een vaststaande conclusie te hebben, waar argumenten bij gezocht worden die deze mening bevestigen. Zowel de cyberoptimisten als de cyberpessimisten baseren zich regelmatig op aannames in plaats van feiten. Deze niet bewezen en slecht onderbouwde argumenten worden ingezet om hun mening te onderbouwen. Voorbeeld hiervan is het platleggen van het gehele internetsysteem. Cyberoptimisten zeggen dat autoritaire regimes hier erg terughoudend in zijn; cyberpessimisten zeggen dat regimes geen redenen hebben om dit niet te doen. Verder zijn beide partijen het over veel dingen eens, en bekrachtigen op deze manier elkaars standpunten. Zo zijn ze het erover eens dat sociale media geen oorzaak zijn voor democratische doelstellingen bij protesten, dat sociale media voor zowel goed als kwaad gebruikt kunnen worden en dat censuur van sociale media lastiger is dan bij traditionele media.

De dichotomie in interpretatie zorgt dat er teveel nadruk komt te liggen op de vraag: 'Is dit een Twitterrevolutie of niet?'. Deze simplificering doet geen recht aan het grotere ecosysteem waarin sociale media opereren, zoals cultuur, historische grieven en overige politieke en sociale omstandigheden.¹²⁶ Een simpel 'het is goed' of 'het is slecht' voldoet niet. Gustavo Lins Ribeiro zegt: "Every technology innovation is ambiguous, containing in itself both the potential for Utopia and dystopia."¹²⁷ Men zou moeten kijken hoe revoluties zich in de 21^e eeuw vormen, niet alleen vanuit het perspectief van sociale media, maar ook vanuit andere traditionele en moderne invloeden.

¹²⁶ Dfreelon.org, 'We need a revolution'.

¹²⁷ Lins Ribeiro, 'Cybercultural politics', 8.

5. THEORETISCHE TOETSING

In theory, there is no difference between theory and practice. But, in practice, there is.
- Jan L.A. van de Snepscheut¹²⁸

De meningen van zowel de cyberoptimisten als de cyberpessimisten ten aanzien van de invloed van sociale media op het democratiseringsproces zijn nu bekend. Deze meningen moeten getoetst worden aan een neutrale en objectieve theorie. Zoals al eerder beschreven zijn sociale media een relatief nieuw fenomeen, waardoor er nog geen theorieën beschikbaar zijn die specifiek betrekking hebben op het gebruik van sociale media. Voor de toetsing van de cyberoptimistische en cyberpessimistische visie maakt dit hoofdstuk daarom gebruik van enkele overkoepelende theorieën waar sociale media in geplaatst kunnen worden. Hierdoor kan er meer theoretisch licht geworpen worden op de invloeden van deze communicatiemiddelen.

De theoretische toetsing van de cyberoptimistische en cyberpessimistische visie wordt samengesteld uit een verscheidenheid aan theorieën. Sommigen daarvan zijn al ver ontwikkeld, sommigen zijn nog relatief nieuw. De vier uiteenlopende theorieën die in dit hoofdstuk gebruikt worden hebben betrekking op *social movements*, burgerjournalistiek, vredesjournalistiek en ten slotte op massamedia. Elke theorie zal eerst in haar algemeenheid uiteengezet worden, waarna ze toegepast zal worden op de specifieke casus van sociale media en de invloed van sociale media op het democratiseringsproces. Hierbij zullen verschillende aspecten van de optimistische dan wel pessimistische argumentatie terug komen.

5.1 Social movements

In deze paragraaf zal de theorie van Donatella Della Porta en Mario Diani over *social movements* uiteen gezet worden. Deze heeft betrekking op de manier waarop ideeën, individuen, gebeurtenissen en organisaties binnen het grotere proces van collectieve actie met elkaar in verband staan.¹²⁹ *Social movements*, of sociale bewegingen, zijn een sociaal proces met mechanismen die gebruikt worden door individuen om te participeren in collectieve acties.¹³⁰ Sociale netwerken staan hierbij centraal. Deze zijn niet alleen een oorzaak, maar ook een gevolg van sociale bewegingen.¹³¹ Volgens de theorie over sociale bewegingen moeten individuen die onderdeel uitmaken van een

¹²⁸ Dijkstra, Edsger W., 'In Memoriam. Jan L. A. van de Snepscheut' (versie 25 april 1994), <http://www.cs.utexas.edu/~EWD/transcriptions/EWD11xx/EWD1177.html> (10 februari 2012).

¹²⁹ Donatella Della Porta en Mario Diani, *Social movements. An introduction* (Malden, 2006), 5.

¹³⁰ Ibidem, 20.

¹³¹ Ibidem, 115.

beweging een directe verantwoordelijkheid voelen voor het interveniëren in het politieke besluitvormingsproces.¹³²

Sociale bewegingen hebben vaak een participerende democratie als bestuursvorm, waarbij gelijkheid, transparantie en *inclusiveness* als kern gelden, waarbij individuele ideeën omgezet kunnen worden naar algemene doelstellingen.¹³³ Sociale bewegingen hebben over het algemeen weinig (financiële) middelen, en moeten daarom vanuit traditioneel standpunt een *membership logic* hebben: de individuele leden van de beweging moeten een substantiële reden hebben om op vrijwillige basis een bijdrage te leveren aan de beweging.¹³⁴

Sociale bewegingen lopen vaak parallel aan de democratisering van maatschappijen. Er bestaat volgens Charles Tilly, een Amerikaanse socioloog, politicoloog en historicus

“(...) a broad correspondence between democratization and social movements. Social movements originated in the partial democratization that set British subjects and North-American colonists against their rulers during the eighteenth century. Across the nineteenth century, social movements generally flourished and spread where further democratization was occurring and receded when authoritarian regimes curtailed democracy. The pattern continued during the first and twenty-first centuries: the maps of full-fledged institutions and social movements overlap greatly.”¹³⁵

Niet alle sociale bewegingen hebben als doelstelling een vergroting van het democratische gehalte in de maatschappij. Er zijn immers ook (neo)fascistische bewegingen of bewegingen die een religieuze oorlog of raciaal geweld prediken.¹³⁶ Maar volgens een populistische versie van democratie zorgen sociale bewegingen voor de creatie van een openbare ruimte van sociale instellingen die los staat van de overheid, waardoor er een nieuw machtsbalans in het voordeel van de burger ontstaat.¹³⁷ Della Porta en Diani zijn het in ieder geval eens dat sociale bewegingen een invloed kunnen hebben op het democratische gehalte. “Social movements have helped democratization in authoritarian regimes, but also contributed to more participatory approaches in

¹³² Ibidem, 240.

¹³³ Ibidem, 241.

¹³⁴ Ibidem, 243.

¹³⁵ Charles Tilly, geciteerd in: Della Porta en Diani, *Social movements*, 245.

¹³⁶ Della Porta en Diani, *Social movements*, 245.

¹³⁷ Ibidem, 246.

representative democracies.”¹³⁸ Toch hoeft deze invloed niet altijd in het voordeel van de democratie te zijn.

“In fact, looking at the process of democratization it can be observed that collective mobilization has frequently created the conditions for a destabilization of authoritarian regimes, but it can also lead to an intensification of repression or the collapse of weak democratic regimes, particularly when social movements do not stick to democratic conceptions.”¹³⁹

Daarom zijn Della Porta en Diani, ondanks algemeen optimisme, voorzichtig met de positieve stelling dat sociale bewegingen geslaagd zijn in het op een radicale manier veranderen van de machtsbalans.

Sociale media kunnen ingezet worden als middel van en voor sociale bewegingen, zoals die in het Midden-Oosten. De lage drempel die sociale media creëren voor het opstarten van of aansluiten bij sociale bewegingen zorgt ook voor een grotere hoeveelheid bewegingen met meer leden. Sociale media zorgen verder voor een zekere verandering binnen de traditionele vorming van sociale bewegingen. De *membership logic* hoeft niet meer zo sterk te zijn, omdat de drempel voor aansluiting een stuk lager ligt. Men kan zich vanuit huis bij een beweging aansluiten, en toch een actieve rol spelen in de ontwikkeling van deze beweging. Della Porta en Diani zijn slechts gematigd positief over de democratiserende invloed van sociale bewegingen. Toch hebben sociale bewegingen een van nature democratiserende werking op de maatschappij, door de participerende democratische bestuursvorm van sociale bewegingen, die goed te combineren is met het gebruik van sociale media. Het internet en sociale media versterken de centrale voorwaarden voor het ontstaan van sociale bewegingen, zoals gelijkheid (de afwezigheid van een hiërarchie), transparantie en *inclusiveness*. Vanuit dit standpunt is het logisch te verklaren dat sociale bewegingen online (kunnen) floreren. Echter, Della Porta en Diani benadrukken ook het belang van de doelstellingen van de sociale bewegingen. Dit sluit aan bij de cyberpessimistische visie: niet-democratische groeperingen zullen niet voor een hoger democratisch gehalte zorgen. Sociale media vergemakkelijken de organisatie van criminele groeperingen, en deze vorm van sociale bewegingen kunnen het democratische gehalte binnen een maatschappij in gevaar brengen.

¹³⁸ Ibidem, 249.

¹³⁹ Ibidem, 246.

5.2 Burgerjournalistiek

Journalistiek is tegenwoordig niet meer zoals het lang geweest is: nieuws dat wordt geproduceerd door professionele journalisten en gecontroleerd wordt door redacteurs onder leiding van mediabedrijven. Er is een nieuwe ontwikkeling gaande in het huidige medialandschap: de opkomst van burgerjournalistiek, ook wel *citizen journalism* genoemd. Burgerjournalistiek is het actief handelen binnen het proces van het verzamelen, rapporteren, analyseren en verspreiden van het nieuws en overige informatie door burgers of een groep burgers door middel van moderne communicatietechnologieën, zonder dat zij daar een professionele journalistieke opleiding voor hebben gevolgd.¹⁴⁰

De groep actieve burgerjournalisten wordt steeds groter naarmate moderne communicatiemiddelen zich uitbreiden en zich aanpassen aan de behoefte aan nieuwsproductie. Men kan dan denken aan blogs, mediasites met mogelijkheden voor commentaar van de lezers of mobiele telefoons met internetaansluiting en foto- en filmcamera. Door deze mobiele toepassingen is het voor veel mensen mogelijk het nieuws niet alleen overal te consumeren, maar ook zelf te produceren. De term 'burgerjournalistiek' roept echter wel wat vragen op. Want zijn professionele journalisten dan geen burgers? Wat als professionele journalisten persoonlijke verslagen maken? En kan je niet-professionele verslaggevers wel journalisten noemen?¹⁴¹ Deze vragen zullen onbeantwoord blijven in deze scriptie, omdat de discussie omtrent de gebruikte term van ondergeschikt belang is binnen dit onderzoek.

Burgerjournalistiek is het laatste decennium een steeds belangrijkere rol gaan spelen in het algemene discours betreffende het nieuws. Tijdens de aanslagen op de Twin Towers in New York op 11 september 2001 waren vele burgers getuige van deze terroristische aanslag. De verhalen, foto's en het beeldmateriaal wat deze 'gewone' burgers genereerden, vormden een inherent onderdeel van het discours.¹⁴² Hetzelfde geldt voor vele andere gebeurtenissen die rond en na deze datum plaatsvonden, zoals de aanslagen in Londen in 2005, waarbij burgers een actieve rol speelden bij de verslaglegging.

¹⁴⁰ Shayne Bowman en Chris Willis, *We media. How audiences are shaping the future of news and information* (Stanford, 2003), 7.

¹⁴¹ Mark Glaser, 'Your guide to citizen journalism' (versie 27 september 2006), <http://www.pbs.org/mediashift/2006/09/your-guide-to-citizen-journalism270.html> (12 januari 2012).

¹⁴² Ibidem.

Een belangrijk concept achter burgerjournalistiek is dat journalisten en redacteuren geen allesomvattende kennis hebben van een bepaald onderwerp dat in het nieuws komt. Het publiek als collectief weet vaak meer dan een enkele verslaggever.¹⁴³ Burgerjournalistiek zorgt er daarbij voor dat het genereren van nieuws niet meer voorbehouden is aan een beperkte elite van journalisten, redacteuren en grote mediabedrijven. De massa kan zelf produceren en hierdoor kan men spreken van een democratisering van het nieuws en het journalistieke vak. De concurrentie vanuit het 'voormalige publiek', de burger, zorgt ervoor dat de hegemonie die de professionals hadden doorbroken wordt. De traditionele media zijn tenslotte een soort *gatekeepers* die de toegang tot informatie, entertainment en communicatie mogelijk maakten, maar tegelijkertijd beperkten.¹⁴⁴ Zo kan eerder niet-toegankelijke informatie, in voornamelijk autoritaire staten, toch verspreid worden onder een groot publiek. Grotere informatievrijheid zal daarom ook voor een hoger democratisch gehalte in een maatschappij zorgen. Ten slotte zorgt burgerjournalistiek voor actief burgerschap: in plaats van uitsluitend geïsoleerde consumenten van het nieuws, waarbij de burger veroordeeld was tot het passief toeschouwen van het journalistieke en politieke toneel, kan men nu participeren in het genereren van nieuws en politieke discoursen. Het publiceren van nieuws wordt op deze manier een politieke daad. Dit alles resulteert in een verandering van de machtsbalans, tussen zowel de politiek en de burger, als de journalist en de consument.

Er zitten echter ook negatieve consequenties vast aan de opkomst van burgerjournalistiek. Wat gebeurt er bijvoorbeeld met de kwaliteit van het nieuws, de objectiviteit die journalisten moeten handhaven, de *checks and balances* op de correctheid door redacteuren en de journalistieke ethische normen? Deze belangrijke eigenschappen van journalistiek hebben te lijden onder de opkomst van burgerjournalistiek. Door de negatieve consequenties van burgerjournalistiek zal het daarom noodzakelijk zijn de traditionele media te behouden, waardoor er een samenspel komt tussen kwaliteitsjournalistiek enerzijds en de getuigenbeschrijvingen en meer gekleurde beschrijvingen en meningen van het voormalige publiek anderzijds. Nu al komen deze twee nieuwsproducenten regelmatig op één plaats samen, zoals het achttuurnieuws, waarbij beelden gebruikt worden die gemaakt zijn door burgers met een mobiele telefoon. De opkomst van burgerjournalistiek is de overgang van nieuws als product van gevestigde media-instituten en geconsumeerd door de gewone burger, naar

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ Shirky, *Iedereen*, 48-49.

nieuws als onderdeel van een communicatiesysteem bestaande uit officiële en traditionele media enerzijds en actief burgerschap in de vorm van informele individuen en collectieven anderzijds.¹⁴⁵

Sociale media zijn één van de middelen die het voormalige publiek gebruikt om zelf nieuws te verzamelen, rapporteren, analyseren en te verspreiden. Platformen zoals Wikipedia worden ingezet om bijvoorbeeld de nieuwste ontwikkelingen op een gebied of gebeurtenis te publiceren en te verspreiden onder een groot publiek. Ook blogs worden vaak gebruikt, waarbij persoonlijke verslagen van gewone burgers updates kunnen bevatten over de laatste ontwikkelingen op bijvoorbeeld politiek vlak. Ook YouTube en Twitter worden regelmatig ingezet om het laatste nieuws te verspreiden over de wereld. Facebook lijkt iets minder goed toepasbaar als middel voor burgerjournalistiek, maar heeft desalniettemin een rol in het verspreiden van het nieuws, door bewustzijn te creëren voor bepaalde onderwerpen in het nieuws onder een groot publiek, gebruik makend van persoonlijke netwerken. Sociale media worden echter niet alleen ingezet om het nieuws *sec* te publiceren en te verspreiden. De kracht van sociale media is dat ze voor actief sociaal gedrag zorgen. Dit houdt in dat lezers de verschillende berichten kunnen becommentariëren, eigen meningen kunnen geven en mensen kunnen oproepen tot collectieve actie. Eén van de centrale concepten van burgerjournalistiek is actief burgerschap. Deze vorm van journalistiek lijkt daarom het beste tot uiting te komen met het gebruik van sociale media. Niet langer enkel passief toekijken, maar zelf produceren, verspreiden, en bovenal becommentariëren, waardoor men meer betrokken wordt bij het nieuws en zo verwijderd wordt van passief toeschouwerschap.

Deze actieve rol van burgerjournalistiek, versterkt door het gebruik van sociale media, zorgt volgens de theorie over burgerjournalistiek voor een verhoogde mate van democratie in de maatschappij. Democratie betekent in deze scriptie een staatsvorm die aan het hele volk invloed op de regering toekent. De invloed van sociale media vanuit het perspectief van burgerjournalistiek op de regeringsvorm lijkt beperkt, hoewel het uitoefenen van het journalistieke vak door burgers vaak ook als een politieke daad bestempeld kan worden. Daarnaast is de grotere invloed van de burger op de *agenda-setting* van het nieuws ook van invloed op de aandachtspunten van het overheidsbeleid. Maar democratie betekent in deze scriptie ook een grote mate van participatie en de

¹⁴⁵ Ibidem, 55.

mobilisatie van veel (groepen) mensen, met als voorwaarden een grote mate van vrijheid en gelijkheid. De macht van de keuze van onderwerpen in het nieuws en het omliggende discours ligt niet langer exclusief in de handen van een kleine elite van grote nieuwsbedrijven, journalisten en redacteuren. Het voormalige publiek is nu, mede dankzij sociale media, in staat te concurreren met deze elite. Dit zorgt voor grotere (informatie-)vrijheid en gelijkheid binnen een maatschappij. Ten slotte zorgt het actief burgerschap dat burgerjournalistiek en het gebruik van sociale media genereren, voor de andere voorwaarde voor de vergroting van het democratisch gehalte in een maatschappij: een grotere participatie en mobilisatie van veel (groepen) mensen.

5.3 Vredesjournalistiek

Burgerjournalistiek heeft vooral betrekking op het democratische gehalte in een maatschappij, kijkend naar de mate van burgerparticipatie en informatievrijheid. De theorie omtrent burgerjournalistiek heeft echter minder betrekking op democratie als staatsvorm waarbij het hele volk substantiële invloed op de regering heeft. Conflict en vrede zijn twee uiterste termen binnen de leer der internationale betrekkingen. Als men kijkt naar de Arabische Lente, kan men stellen dat de conflicten plaatsvinden vanwege de afwezigheid van een democratisch staatsstelsel, waardoor de bevolking in opstand komt. Een theorie die betrekking heeft op democratie als staatsvorm en de verwante dualiteit tussen conflict en vrede, is de theorie betreffende vredesjournalistiek. Vredesjournalistiek is een vorm van journalistiek en media-ethiek die beoogt om zo goed mogelijk conflicten te transformeren van gewelddadig naar constructief. De manier waarop vredesjournalistiek dit bewerkstelligt is door het nieuws te conceptualiseren, een stem te geven aan de slachtoffers en gemeenschappelijke gronden te vinden om zo de menselijke samenleving te verenigen in plaats van te verdelen.¹⁴⁶ Vredesjournalistiek is met andere woorden een sociaal verantwoorde vorm van journalistiek die bijdraagt aan een vreedzame afwikkeling van een conflict.¹⁴⁷ Journalistiek zou op deze manier onderdeel kunnen uitmaken van de oplossing in plaats van het probleem. De theorie van vredesjournalistiek benadrukt dat nieuws gecontroleerd wordt door grote commerciële mediabedrijven (voornamelijk in de ontwikkelde landen) of door de staat (voornamelijk

¹⁴⁶ Majid Tehranian, 'Peace journalism. Negotiating global media ethics', *The Harvard international journal of press/politics* 7 (2002) 58-83, aldaar 23-24 en 79-80.

¹⁴⁷ Thomas Hanitzsch, 'Journalists as peacekeeping force? Peace journalism and mass communication theory', *Journalism Studies* 5 (2004) 483-495, aldaar 483.

in ontwikkelingslanden)¹⁴⁸ en dat de media zeer grote en causale effecten hebben op de maatschappij.

Er is veel kritiek op deze vorm van journalistiek. Het grootste kritische punt is dat journalisten onafhankelijke, neutrale verslaggevers moeten zijn, die zich niet moeten mengen in het conflict. BBC correspondent David Loyn zegt hierover: “Our task is always to seek to find out what is going on, not carrying any other baggage. If there is conflict resolution we report on it in context. We do not engage in it.”¹⁴⁹ Vredesjournalistiek staat in dat opzicht haaks op de journalistieke normen van objectiviteit, neutraliteit en onpartijdigheid. Een andere kritische noot bij de theorie van vredesjournalistiek is dat het niet de rol van is van journalisten om conflicten op te lossen: dat is de taak van politici en het leger. Vredesjournalistiek is volgens critici een leuk idealistisch concept van journalistiek, maar uiteindelijk maken journalisten het nieuws naarmate er vraag van is vanuit het publiek.¹⁵⁰ Met andere woorden: wat is nieuwswaardig? Gadi Wolfsfeld, professor in politieke wetenschappen, zegt over vredesjournalistiek:

“There is an inherent contradiction between the logic of a peace process and the professional demands of journalists. A peace process is complicated; journalists demand simplicity. A peace process takes time to unfold and develop; journalists demand immediate results. Most of a peace process is marked by dull, tedious negotiations; journalists require drama. A successful peace process leads to a reduction in tensions; journalists focus on conflict. Many of the significant developments within a peace process must take place in secret behind closed doors; journalists demand information and action.”¹⁵¹

Critici zeggen met andere woorden dat vredesjournalistiek een te idealistisch idee is, dat niet uitvoerbaar is of moet zijn. Voorstanders van vredesjournalistiek zeggen echter dat de critici een te idealistisch beeld scheppen van het journalistieke vak, en specifiek betreffende de normen van objectiviteit en neutraliteit. Volgens hen bestaat er geen absolute objectiviteit, omdat de waarnemer - in dit geval de journalist - niet te scheiden is van de waargenomen personen en situaties. Eén realiteit bestaat niet. Elke journalist construeert zijn of haar eigen waarheid, onder andere op basis van onbewuste

¹⁴⁸ Tehranian, ‘Peace journalism’, 59.

¹⁴⁹ David Loyn, geciteerd in Hanitzsch, ‘Journalists’, 484.

¹⁵⁰ Hanitzsch, ‘Journalists’, 485.

¹⁵¹ Gadi Wolfsfeld, ‘Promoting peace through the news media: some initial lessons from the Oslo peace process’, *International journal of press/politics* 2 (1997) 52-70, aldaar 67.

gevoelens, het land van geboorte, persoonlijke ideeën en ideologieën. Met andere woorden: “News is not a mirror of reality. It is a representation of the world, and all representations are selective.”¹⁵² Men kan slechts één versie van het nieuws geven, die net zo ‘waar’ is als willekeurige andere versies.¹⁵³ Hierdoor is het mogelijk om een versie van het nieuws neer te zetten die bevorderlijk is voor het vredesproces. Hierbij kan men bijvoorbeeld denken aan een minder strikte verdeling tussen ‘wij’ en ‘zij’.¹⁵⁴ Of meer pluriformiteit in het nieuws, de zogenaamde versies van het nieuws en de beheerders van het nieuws voor meer democratische *checks and balances*, waardoor het nieuws meer in balans komt.¹⁵⁵

Hoe is deze theorie nu toepasbaar op sociale media en de invloed van sociale media op het democratiseringsproces? De reden voor het bestaan van de theorie over vredesjournalistiek is de notie dat de journalistieke elite een monopolie heeft op het uitbrengen van het nieuws, waardoor er een eenzijdig ‘wij’ versus ‘zij’-beeld geschetst wordt. Burgerjournalistiek lijkt hiervoor een oplossing te zijn. Door de opkomst van burgerjournalistiek, aangedreven door sociale media, lijkt er een nieuwe (minder bewuste) vorm van vredesjournalistiek te ontstaan. Omdat ieder individu de mogelijkheid heeft zijn of haar eigen versie van de waarheid te vertellen, komt er meer pluriformiteit in het nieuws, die niet meer enkel gekenmerkt wordt door de denkbeelden van de journalistieke elite. Dit zorgt voor een hoger democratisch gehalte in de maatschappij.

De vraag is nu of de verslagen van burgers een bijdrage kunnen leveren aan het vredesproces. In het Midden-Oosten lijkt dit in eerste instantie niet het geval: sociale media werden hier juist ingezet om mensen op te roepen tot massaal en collectief protest, waardoor de (relatieve) vrede in deze landen in gevaar kwam. Deze vorm van burgerjournalistiek had echter democratie als doelstelling, en kan toch als vredesjournalistiek gekwalificeerd worden door de vergrote pluriformiteit van de berichtgeving.

5.4 Massamedia

De theorieën in de vorige paragrafen (burgerjournalistiek en vredesjournalistiek) waren toegespitst op de ontwikkeling van het journalistieke vak. In deze paragraaf wordt een

¹⁵² Michael Schudson, *The sociology of news* (New York, 2003) 17.

¹⁵³ Hanitzsch, ‘Journalists’, 488.

¹⁵⁴ Tehranian, ‘Peace journalism’, 58.

¹⁵⁵ *Ibidem*, 80.

theorie neergelegd die vanuit een ander perspectief bekeken wordt, namelijk vanuit de middelen waarmee journalisten het nieuws verspreiden: de media, en specifiek massamedia. Een massamedium is een communicatiemiddel waarbij veel mensen bereikt worden. De menselijke stem is een medium, maar heeft een beperkt bereik en valt dus niet onder massamedia. De boekdrukkunst, de televisie en het internet zijn wel voorbeelden van massamedia. De theorie van deze paragraaf stelt dat massamedia een politieke en sociale invloed hebben op de maatschappij en daarbij een ondersteunde rol kunnen spelen bij sociale en politieke veranderingen.¹⁵⁶

Ook bij deze theorie is het van belang dat men niet een direct causaal verband legt tussen de communicatiemiddelen en sociale veranderingen. Het centrale punt is dat massamedia een invloed hebben op en belangrijke rol spelen binnen revoluties. Clay Shirky benadrukt dit door te zeggen:

“De revolutie van het Europese intellectuele landschap tijdens de protestantse reformatie wordt doorgaans direct in verband gebracht met de uitvinding van de boekdrukkunst. Maar de revolutie was geen gevolg van de uitvinding van los zetsel, al kon ze alleen maar na die uitvinding op gang komen. Het is essentieel om dit voor ogen te houden als je wilt begrijpen hoe een technologische ontwikkeling sociale verandering kan sturen.”¹⁵⁷

Hiermee bedoelt Shirky dat massamedia een invloed kunnen hebben op de maatschappij op een politiek en sociaal niveau en dat revoluties soms niet plaats gevonden zouden kunnen hebben zonder de ontwikkeling en het gebruik van een medium. Daarnaast kan de ontwikkeling van nieuwe massamedia zelf als een revolutie bestempeld worden. De drukpers en los zetsel, de telegraaf en telefoon, opnametechniek, de radio en televisie waren geen verbeteringen van de bestaande communicatiecultuur die daarvoor al bestond. Deze uitvindingen betekenden radicale omslagen in de samenleving, waarna de manier waarop we communiceerden totaal veranderde.¹⁵⁸

Massamedia zorgen ervoor dat mensen op afstand getuige kunnen zijn van gebeurtenissen, wat ingezet kan worden als politiek wapen. De introductie van de computer en een internationaal computernetwerk zoals het internet vergroten deze mogelijkheid en de toegang tot geschreven, visuele en audio informatie nog meer, door het bereik en de snelheid te vergroten.¹⁵⁹ Maar ook hier komt het onderwerp

¹⁵⁶ Shirky, ‘The political power’, 5.

¹⁵⁷ Shirky, *Iedereen*, 56.

¹⁵⁸ *Ibidem*, 83.

¹⁵⁹ Lins Ribeiro, ‘Cybercultural politics’, 22.

objectiviteit naar voren. Massamedia zoals de televisie voelen concurrentiedruk en ze hebben weinig tijd om een verhaal te construeren en te verifiëren en moeten daarnaast de meest nieuwswaardige informatie selecteren. Tevens maken beleidsmakers gebruik van de media, om het gevoerde beleid naar het grote publiek te legitimeren en te verantwoorden; ze worden met andere woorden als diplomatieke communicatie ingezet.¹⁶⁰ Door het tijdsgebrek en het gebruik van de media door politici zijn massamedia onderworpen aan subjectieve denkbeelden.

Maar wat is nu de daadwerkelijke invloed van massamedia op de politiek en welke rol spelen ze bij grote politieke en sociale veranderingen? Peter Malcontent, universitair docent aan de Universiteit Utrecht, maakt onderscheid tussen een directe en indirecte invloed. Volgens hem kunnen media een directe en indirecte invloed hebben op buitenlandspolitieke elites door middel van de mobilisering van de publieke opinie. De massamedia hebben de macht te bepalen welke nieuwsfeiten door de samenleving als relevant worden ervaren, ook wel *agenda-setting* genoemd. Dit is een indirecte invloed op de politiek. Maar massamedia hebben ook een directe invloed, doordat de politiek bij beleidskeuzes vaak de verwachte reacties van media en de publieke opinie incalculeert.¹⁶¹

Clay Shirky belicht de invloed van massamedia op een andere manier. Hij benadrukt het verschil tussen de invloed op lange en korte termijn. Hij staat sceptisch tegenover het idee dat massamedia op korte termijn een daadwerkelijke invloed kunnen hebben, maar gelooft des te meer dat door een versterking van de publieke ruimte en *civil society* die massamedia kunnen bewerkstelligen, de lange termijn effecten groot zullen zijn.¹⁶² Ook benadrukt Shirky dat de invloed van massamedia zich in twee stappen verhoudt. Eerst worden meningen geuit via massamedia. De manier waarop deze politieke meningen echter invloed hebben op het grote publiek is tijdens de tweede stap, wanneer mensen een conversatie aangaan over deze onderwerpen, waardoor de mening en de informatie in een discours geplaatst worden. In niet-democratische staten ontpoppen situaties, feiten en meningen zich op deze manier van openbare geheimen tot publiekelijke waarheden.¹⁶³

¹⁶⁰ Malcontent, 'De CNN-factor', 137-138.

¹⁶¹ Ibidem, 141-142.

¹⁶² Shirky, 'The political power', 28.

¹⁶³ Ibidem, 28-41, 32-33.

Een voorbeeld van wat massamedia en het internet kunnen bereiken op politiek vlak, heeft betrekking op mensenrechten. Na de invoering van massamedia zoals televisie en het internet, konden staten, groepen of individuen niet langer ongestoord mensenrechten schenden, omdat de consequenties van het openbaar worden van deze acties te groot zijn. “Niet langer kon het onderwerp mensenrechten in de diplomatieke contacten met andere landen onder het tapijt worden geschoven”¹⁶⁴, volgens Malcontent.

Hoe kunnen sociale media nu binnen deze theorieën over massamedia geplaatst worden? Sociale media moeten hierbij niet afzonderlijk bekeken worden (de invloed van Facebook, de invloed van YouTube), maar als een collectief: één geheel dat sociale media genoemd wordt. Het communicatietoneel is zeer complex en is altijd in ontwikkeling. Sociale media zijn niet slechts onder het label ‘internet’ te brengen, waardoor ze geen nieuwe ontwikkeling zouden zijn. Sociale media veranderen de manier waarop er gecommuniceerd wordt. De radio zorgt voor geluid, de televisie brengt beeld, en het internet zorgt voor meer vrijheid. Deze ontwikkelingen ten aanzien van communicatietechniek hebben één gemeenschappelijke deler: het is eenrichtingsverkeer. De verzender stuurt een bericht naar de ontvanger. Juist in dit opzicht zijn sociale media een nieuwe ontwikkeling op het communicatietoneel: sociale media maken de verschillen tussen verzender en ontvanger kleiner, door een actieve houding van beide partijen te vergemakkelijken. Door sociale media als een revolutionaire vooruitgang te zien binnen de communicatietechnieken met een groot bereik, waardoor het net als de televisie en de boekdrukkunst als massamedium bestempeld kan worden, is het gemakkelijk te zien hoe sociale media een politiek effect kunnen hebben binnen de maatschappij.

Door het gebruik van sociale media, waarbij gewone burgers op gemakkelijke wijze mensenrechtenschendingen kunnen filmen met een camera van hun mobiele telefoon, of gewelddadige onderdrukkingen kunnen rapporteren en gemakkelijk over de wereld kunnen verspreiden, is het nog moeilijker voor overheden om zich te misdragen binnen hun eigen soevereine grenzen. Als er gekeken wordt naar de mening van Malcontent, lijken sociale media er inderdaad in geslaagd te zijn de *agenda-setting* binnen het politieke discours te beïnvloeden. De beelden en teksten die via sociale media zijn verspreid, worden gretig opgepakt door de gevestigde media en krijgen zo

¹⁶⁴ Malcontent, ‘De CNN-factor’, 136.

internationale aandacht van het grote publiek. Ook kan men sociale media uitstekend plaatsen in de theorie van Shirky. Voor de eerste stap, waarbij meningen worden verspreid, kan gebruik gemaakt worden van sociale media. Maar vooral voor de tweede stap (het vormen van een discours) kan men sociale media inzetten, met enorme schaalvergroting als gevolg.

Als men de Arabische Lente in beschouwing neemt, moet men echter niet alleen naar sociale media kijken als de enige en meest invloedrijke media tijdens de opstanden. Sociale media hadden zo'n groot bereik doordat Al Jazeera -de grootste, meest invloedrijke en meest bekeken media-outlet in de Arabische wereld- de berichten die verspreid werden via sociale media overnam en met die sociale media actief samenwerkte. Marc Lynch, professor politieke wetenschappen en internationale betrekkingen, benadrukt dat de invloed van sociale media op het Midden-Oosten niet op zichzelf staat, maar altijd in samenwerking met Al Jazeera gezien moet worden: "I would suggest that analysts not think about the effects of the new media as an either/or proposition ("Twitter vs. Al Jazeera"), but instead think about new media (Twitter, Facebook, YouTube, SMS, etc) and satellite television as *collectively* transforming a complex and potent evolving media space."¹⁶⁵ Door deze samenwerking ontstaat er een mediaklimaat dat autoritaire regimes moeilijk kunnen controleren en dat daardoor invloed kan hebben op het democratiseringsproces binnen een land.

5.5 Conclusie

Uit de verschillende theorieën die hierboven behandeld zijn, kunnen enkele centrale elementen geëxtraheerd worden die betrekking hebben op de invloed van sociale media op het democratiseringsproces. Door de casus van sociale media te toetsen aan deze verschillende theoretische elementen, kan een meer objectief en neutraal beeld gecreëerd worden waar de cyberoptimistische en cyberpessimistische visies in de conclusie mee vergeleken zullen worden.

De theorie van *social movements* concentreert zich op de uitingsvorm van sociale bewegingen. Zij benadrukken dat de (beperkte en selectieve) invloed van sociale bewegingen - al dan niet ontwikkeld via sociale media - niet altijd ten gunste van de democratie hoeft te zijn. De organisatie van de bewegingen geregeld via sociale media is echter wel democratisch van aard. De ideeën omtrent burgerjournalistiek centreren zich

¹⁶⁵ Marc Lynch, 'Tunisia and the new Arab media spaces' (versie 15 januari 2011), http://lynch.foreignpolicy.com/posts/2011/01/15/tunisia_and_the_new_arab_media_space (12 december 2011).

rond actief burgerschap, informatievrijheid en een verschuiving van de macht van de elite richting het volk. Samenspel tussen sociale media en de traditionele media is echter noodzakelijk voor complete en correcte beeldvorming. Verder zorgt het gebruik van sociale media voor meer pluriformiteit in de (burger)journalistiek, waardoor er een nieuwe vorm van vredesjournalistiek ontstaat. Ten slotte kan men concluderen uit de paragraaf over massamedia dat zonder een medium revoluties niet plaats kunnen vinden. Media hebben van twee kanten uit invloed op de politiek: ze beïnvloeden de publieke opinie, maar tegelijkertijd houdt de politiek hier ook rekening mee. Ook moet er een onderscheid gemaakt worden tussen korte en lange termijn effecten. De korte termijn effecten zijn beperkt, terwijl de lange termijn effecten aanzienlijk groter kunnen zijn, door conversatie, discouursvorming en de versterking van de *civil society*.

Het theoretische kader waarin sociale media geplaatst zullen worden in de conclusie van deze scriptie is dus een samenstelling van bovenstaande theorieën. De belangrijkste elementen van deze theorie zijn gecentreerd rondom actief burgerschap, participatie, informatievrijheid en –pluriformiteit, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen korte en lange termijn effecten, en directe en indirecte effecten.

6. CONCLUSIE

“It was not, I believe, a revolution caused by social media but a revolution that took place in the age of social media. To put it another way, social media was a necessary condition for the revolution but not sufficient.” – Donald Clark¹⁶⁶

Voor veel mensen zijn sociale media niet meer weg te denken uit hun dagelijks leven. Even een Facebook-status bijwerken, een filmpje kijken op YouTube of achtergrondinformatie over een bepaald onderwerp opzoeken op Wikipedia. Sociale media zijn relatief nieuw, maar worden door velen al beschouwd als een inherent onderdeel in hun sociale leven. Maar dient het gebruik van sociale media ook een hoger doel? Veel mensen willen het graag geloven en dit zorgde voor optimisme over de invloed van sociale media op de maatschappij. De Arabische Lente, waarbij opstandelingen in het Midden-Oosten gebruik maakten van Twitter en andere vormen van sociale media om zich te organiseren, mensen op te roepen tot massaal protest en de wereld te informeren over de laatste ontwikkelingen, leek in eerste instantie dit denkbeeld te bevestigen. Dit cyberoptimisme kreeg echter in de loop van 2011 steeds meer kritiek, met als resultaat felle (online) debatten.

Deze debatten beperken zich tot het wel of niet toedichten van invloed aan sociale media, waarbij een onderscheid gemaakt kan worden tussen een cyberoptimistische en cyberpessimistische visie. De vraag is echter of deze simplificering van het onderwerp recht doet aan de complexe maatschappelijke context. Het op objectieve wetenschappelijke manier onderzoeken van dit onderwerp was de grote afwezigheid in het huidige debat. Deze scriptie probeert deze leegte op te lossen, en heeft daarom als hoofdvraag: wat is de invloed van sociale media op het democratiseringsproces? Om deze vraag te beantwoorden, is er in twee stappen onderzoek gedaan. Eerst is er gekeken naar het debat tussen de cyberoptimisten en de cyberpessimisten, waarbij de argumentatie van beide partijen behandeld is. Vervolgens zijn er verschillende overkoepelende theorieën behandeld, waaraan het debat getoetst kan worden. Ten slotte moet er opgemerkt worden dat voor de beantwoording van de hoofdvraag een onderscheid gemaakt moet worden tussen de invloed op democratie als staatsvorm, waarbij de vertegenwoordiging van het volk de hoogste macht heeft, en de invloed op democratie in maatschappelijke context, met een hoge mate van vrijheid, gelijkheid, participatie en een sterke *civil society*.

¹⁶⁶ Clark, ‘Middle East’.

De theoretische toetsing bestaat uit een samenstelling van vier verschillende theorieën, die overkoepelende thema's centraal hebben staan. Deze theorieën hebben betrekking op *social movements*, burgerjournalistiek, vredesjournalistiek en massamedia. De belangrijkste elementen van deze theorieën zijn gecentreerd rondom actief burgerschap, participatie, informatievrijheid en informatiepluriformiteit, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen zowel directe en indirecte invloeden, als korte en lange termijn effecten.

De theorie over *social movements* van Della Porta en Diani benadrukt dat de organisatie van sociale bewegingen democratisch van aard is, wat verder ontwikkeld wordt door de organisatiestructuur van sociale media. Maar alleen sociale bewegingen die democratische doelstellingen hebben, kunnen een invloed op de politiek hebben die ten gunste is van de democratie als staatsvorm. De theorie van burgerjournalistiek concentreert zich op actief burgerschap, informatievrijheid en pluriformiteit van informatie en nieuwsproducenten. Sociale media vergemakkelijken een actieve houding, waardoor voormalige consumenten veranderen in producenten, waarbij ze meer betrokken worden bij het politieke en journalistieke proces. Deze verandering zorgt weer voor meer (soorten) informatie, waardoor de informatievrijheid vergroot wordt. Het blijft echter noodzakelijk ook gebruik te maken van traditionele media, waardoor een samenspel ontstaat van traditionele media enerzijds en actief burgerschap in de vorm van burgerjournalistiek anderzijds. De theorie omtrent vredesjournalistiek benadrukt het belang van pluriformiteit in het nieuws, waardoor een gebalanceerde verslaggeving ontstaat die vrede kan bevorderen. Door het gebruik van sociale media is niet slechts een beperkte elite de producent van het nieuws. Gebruikers van sociale media nemen daarbij onbewust de rol van vredesjournalist op zich, waarbij ze gebruik maken van een eigen discoursvorming en zo de informatiepluriformiteit vergroten. Uit de theorie van massamedia kan men concluderen dat massamedia, waaronder sociale media, wel degelijk invloed kunnen hebben op de politiek, al is deze selectief en beperkt. Malcontent maakt hierbij onderscheid tussen een directe invloed (de politiek houdt rekening met de media en de invloed van de media op de publieke opinie) en indirecte invloed (door middel van *agenda-setting*). Shirky maakt een onderscheid tussen korte en lange termijn effecten van sociale media op de maatschappij. De korte termijn effecten blijven erg beperkt, terwijl de lange termijn effecten aanzienlijk groter kunnen zijn door de ontwikkeling van conversatie, discoursvorming en de versterking van de *civil society*.

Hieruit kan men concluderen dat het gebruik van sociale media wel degelijk een invloed heeft op het democratische gehalte in maatschappelijke context. Het gebruik van de democratische sociale media zorgt voor meer vrijheid (vrijheid van meningsuiting en toegang tot en pluriformiteit van informatie), gelijkheid (door anonimiteit en de afwezigheid van een hiërarchische structuur), participatie (waarbij actief burgerschap vergemakkelijkt wordt) en een sterke *civil society* (door discoursvorming). Hierdoor verschuift de macht van de elite naar de massa, waardoor er een democratiseringsproces ontstaat.

De vraag in hoeverre sociale media invloed hebben op democratie als bestuursvorm, met regelmatig eerlijke verkiezingen, transparantie, sociale rechtvaardigheid en systematische *checks and balances*, is lastiger te beantwoorden. Voornaamste reden hiervoor is dat de invloed volledig afhankelijk is van de gebruiker. Wordt het op een systematische en doordachte manier gebruikt, dan kan het op een directe en indirecte manier invloed uitoefenen op de regering. Autoritaire regimes kunnen immers door de beperkte toepassing van censuur op deze media moeilijker de informatiestroom beïnvloeden, wat voor binnenlandse en buitenlandse druk kan zorgen. De mate waarin deze invloed ten gunste is van de democratie, hangt daarbij af van de doelstellingen van de groeperingen. Als deze niet-democratisch van aard zijn, maar bijvoorbeeld een religieuze oorlog prediken, zal de invloed ook niet ten gunste zijn van het democratische gehalte. Daarnaast zullen de invloeden van sociale media vooral op lange termijn zichtbaar worden, doordat ze de *civil society* versterken en ruimte creëren binnen de publieke sfeer. Het internet en sociale media kunnen dus - bij juist gebruik - een selectieve en beperkte invloed op de democratie als bestuursvorm hebben.

De argumentatie van welke partij komt het meest overeen met deze conclusie? Beide partijen hebben gelijk en ongelijk gekregen. Probleem bij deze dichotome discussie is dat er een cruciale fout wordt gemaakt bij de opbouw van de argumentatie. Zowel de cyberoptimisten als de cyberpessimisten lijken te beginnen met een standpunt (dat óf positief óf negatief is) om vervolgens de argumenten daarbij te zoeken. Verder zijn de overeenkomsten tussen beide argumentaties groter dan de verschillen en maken beide partijen geen expliciet onderscheid tussen de invloed op het democratiseringsproces als bestuursvorm en de invloed op het democratiseringsproces binnen een maatschappelijke context.

De cyberoptimisten leggen vooral de nadruk op de democratische eigenschappen van sociale media, en denken dat het gebruik van sociale media revoluties katalyseren. Sociale media zijn dus volgens hen niet de directe of enige oorzaak van revoluties, maar wel een noodzakelijke voorwaarde voor het ontstaan van revoluties in de huidige tijd. Met deze stelling ben ik het eens. Het gebruik van sociale media heeft een aantal zeer belangrijke eigenschappen, waaronder een hoge mate van participatie, die het algemene democratische gehalte in een maatschappij vergroten. Deze verandering kan voor een belangrijke publieke ruimte zorgen, waar discoursvorming kan ontstaan en dissidenten en kritische geluiden kunnen floreren. Sociale media lijken inderdaad een essentiële voorwaarde voor het ontstaan van deze ruimte te zijn, aangezien autoritaire regimes de macht hebben overige instrumenten gemakkelijk te onderdrukken. Het is verder belangrijk dat de opstandelingen in het Midden-Oosten zich gesteund voelen door sociale media en hierdoor weer hoop hebben op een de democratische samenleving, ongeacht de daadwerkelijke politieke invloed van deze media. Daarbij moet opgemerkt worden dat naar mijn mening de cyberoptimisten een te positieve stelling innemen. Zowel de (beperkte) invloed van sociale media op het democratiseringsproces binnen de staatsvorm, als de commercialisering van sociale media worden bij de argumentatie onderbelicht. En hoewel de cyberoptimisten de negatieve effecten van sociale media erkennen, worden deze effecten binnen de visie onderschat.

De cyberpessimisten benadrukken juist de negatieve effecten van sociale media, zoals een verhoogde mate van surveillance en het gebruik door niet-democratische groeperingen. Naar mijn mening is het zeer belangrijk deze ongewenste effecten niet uit het oog te verliezen of te onderschatten. Het internet en het gebruik van sociale media brengen enkele grote gevaren met zich mee. Eén van deze gevaren, dat samenhangt met de door de pessimisten genoemde surveillance, is de aantasting van privacy. Gebruikers moeten zich bewust worden van de mogelijke implicaties van het toevertrouwen van de grote hoeveelheid persoonlijke informatie aan het internet. Ook de wetgeving en de politieke beleidsvorming op zowel nationaal als internationaal niveau moeten snel en adequaat reageren op de nieuwe uitdagingen die het gebruik van het internet met zich mee brengt, nu dat internettoepassingen zoals Google een omstreden privacybeleid voeren.

Deze voor- en nadelen van het gebruik van sociale media op het democratiseringsproces zijn echter moeilijk tegen elkaar af te wegen, omdat ze geen gemene deler hebben en dus niet te vergelijken zijn. Een nettowinst of nettoverlies voor

de democratie kan dus niet vastgesteld worden. Het is echter van belang voor zowel de burgers als de politiek met beide aspecten rekening te houden.

Dit onderzoek dient als basisonderzoek over de effecten van sociale media, en heeft een aantal beperkingen. De daadwerkelijke invloed van sociale media op het democratiseringsproces binnen de staatsvorm zal pas in de toekomst duidelijk worden, omdat de lange termijn effecten het grootst zullen zijn. Het is echter lastig een toekomstperspectief te schetsen en wel om drie redenen. Ten eerste zijn sociale media door het participerende element revolutionair binnen het communicatietoneel. Zoals Shirky zegt: "Hoe meer mogelijkheden de nieuwe middelen en instrumenten bieden, des te minder goed kun je de toekomst extrapoleren uit de huidige samenleving."¹⁶⁷ Ten tweede zijn sociale media geen actieve spelers op het politieke veld; de gebruikers zijn de spelers en de media zijn de instrumenten. De toekomst hangt dus af van deze moeilijk te voorspellen menselijke factor. De laatste reden wordt geïllustreerd door de openingsquote van hoofdstuk vijf, een citaat van Jan L.A. van de Snepscheut. "In theory, there is no difference between theory and practice. But, in practice, there is."¹⁶⁸ Met andere woorden: de theorie kan afwijken van de praktijk.

Bovenstaande problemen zijn voorlopig niet op te lossen met nader onderzoek. Daarom beveel ik toekomstig onderzoek aan over mogelijkheden om sociale media optimaal te gebruiken en de gebruikers te beschermen, zodat de mogelijke invloed vergroot (in het geval van democratische doeleinden) dan wel beperkt (voor niet-democratische doeleinden) kan worden. Een belangrijk onderdeel hiervan is internetvrijheid. Hoe kan deze gegarandeerd worden, ook binnen autoritaire staten? Hoe kan censuur voorkomen of omzeild worden en mogelijkserwijs nog belangrijker: hoe kan men privacyrechten garanderen op het internet? Door deze onderwerpen te onderzoeken zouden veel negatieve effecten van het gebruik van sociale media, zoals opgenoemd door de cyberpessimisten, opgelost of verkleind kunnen worden. Andere mogelijkheden voor nader onderzoek hebben betrekking op de verdere uitbreiding van de verschillende mogelijkheden van sociale media. Hoe kunnen sociale media effectiever gebruikt worden door opstandelingen? Welke hiaten bestaan nog in het scala van sociale

¹⁶⁷ Clay Shirky, *Slimmer. Hoe sociale media ons effectiever, creatiever en actiever maken* (Amsterdam, 2010), 174.

¹⁶⁸ Dijkstra, 'In Memoriam'.

media en welke toepassingen kunnen worden aangepast? Op deze manier kunnen de mogelijkheden van sociale media verder ontdekt en ontwikkeld worden.

Dit onderzoek heeft de eerste stappen gezet in een meer wetenschappelijke verkenning van het gebruik van sociale media. Het bevestigt het idee dat het gebruik van deze media een belangrijke ontwikkeling is in de huidige maatschappij, met mogelijk grote implicaties voor nationale statensystemen en internationale betrekkingen. Het gebruik van sociale media heeft echter zowel positieve als negatieve effecten, waar vanuit de wetenschap, de politiek, de wetgeving en sociale wetenschappen rekening mee gehouden moet worden.

7. BIBLIOGRAFIE

- Baelen, Carl van, 'De revolutionaire kracht van Twitter' (versie 4 februari 2011), http://www.supo.be/artikel/2854/De_revolutionaire_kracht_van_Twitter(17 oktober 2011).
- BBC, 'Egypt unrest: 846 killed in protests – official toll' (versie 19 april 2011), <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-13134956> (10 februari 2012).
- Borgida, Eugene en Stark, Emily N., 'New media and politics. Some insights from social and political psychology', *American behavioural scientist* 48 (2004) 467-478.
- Bowman, Shayne en Willis, Chris, *We media. How audiences are shaping the future of news and information* (Stanford, 2003).
- Clark, Donald, 'Middle East: revolutions without revolutionaries' (versie 14 maart 2011), <http://donaldclarkplanb.blogspot.com/2011/03/middle-east-revolutions-without.html> (8 augustus 2011).
- Commission on Security & Cooperation in Europe: U.S. Helsinki Commission, 'Briefing:: Twitter against tyrants: New media in authoritarian regimes' (versie 22 oktober 2009), http://csce.gov/index.cfm?FuseAction=ContentRecords.ViewTranscript&ContentRecord_id=462&ContentType=H,B&ContentRecordType=B&CFID=23101982&CFTOKEN=76923950 (11 augustus 2011).
- Della Porta, Donatella en Diani, Mario, *Social movements. An introduction* (Malden, 2006).
- Dfreelon.org, 'We need a revolution in revolution-framing' (versie 29 januari 2011), <http://dfreelon.org/2011/01/29/we-need-revolution-in-rev-framing/> (15 juli 2011).
- Diffen, Diffen, 'Internet vs World Wide Web', http://www.diffen.com/difference/Internet_vs_World_Wide_Web (13 februari 2012).
- Dijkstra, Edsger W., 'In Memoriam. Jan L. A. van de Snepscheut' (versie 25 april 1994), <http://www.cs.utexas.edu/~EWD/transcriptions/EWD11xx/EWD1177.html> (10 februari 2012).
- Facebook, 'Weetjes' (versie 2011), <http://www.facebook.com/press/info.php?factsheet>(8 augustus 2011).

- Gladwell, Malcolm, 'Does Egypt need Twitter?' (versie 2 februari 2011), <http://www.newyorker.com/online/blogs/newsdesk/2011/02/does-egypt-need-twitter.html#ixzz1GggriiAd>(4 december 2011).
- Gladwell, Malcolm, 'Small change. Why the revolution will not be tweeted' (versie 4 oktober 2010), http://www.newyorker.com/reporting/2010/10/04/101004fa_fact_gladwell#ixzz1GnIQH1h0 (4 december 2011).
- Gladwell, Malcolm en Shirky, Clay, 'From innovation to revolution. Do social media make protests possible?' (versie maart/april 2011), <http://www.foreignaffairs.com/articles/67325/malcolm-gladwell-and-clay-shirky/from-innovation-to-revolution> (8 augustus 2011).
- Glaser, Mark, 'Your guide to citizen journalism' (versie 27 september 2006), <http://www.pbs.org/mediashift/2006/09/your-guide-to-citizen-journalism270.html> (12 januari 2012).
- Google, 'Transparency Report' (versie 2011), <http://www.google.com/transparencyreport/> (15 juli 2011).
- Hanitzsch, Thomas, 'Journalists as peacekeeping force? Peace journalism and mass communication theory', *Journalism Studies* 5 (2004) 483-495.
- IPS, 'YouTube wil meer invloed voor video's van mensenrechtenschendingen', http://oneworld.nl/Dossiers/Dossier_Digitale_kansen/article/25796/YouTube_wil_meer_invloed_voor_videos_van_mensenrechtenschendingen(8 augustus 2011).
- Keen, Andrew, 'Social media and the internet do not spread democracy' (versie 18 augustus 2009), <http://www.telegraph.co.uk/technology/social-media/6049066/Social-media-and-the-internet-do-not-spread-democracy..html> (4 december 2011).
- Kinnari, Aaron, 'Democracy: There's an app for that.' (versie 1 juni 2011), <http://thefutureforum.org/technology/democracy-theres-an-app-for-that/Democracy: There's an app for that.>(15 februari 2012).
- Kok, Bert, 'De Twitter-revolutie in Iran' (versie 16 juni 2009), <http://twittermania.nl/2009/06/de-twitter-revolutie-in-iran/> (7 augustus 2011).
- Kok, Bert, 'Twitter moet Nobelprijs voor de Vrede krijgen' (versie 9 juli 2009), <http://twittermania.nl/2009/07/twitter-moet-nobelprijs-voor-de-vrede-krijgen/>(5 augustus 2011).

- Kok, Bert, 'Twitter wil censuur in China en Iran omzeilen' (versie 28 januari 2011), <http://twittermania.nl/2010/01/twitter-wil-censuur-china-en-iran-omzeilen/> (8 augustus 2011).
- Leadbeater, Charles, *We-Think. Delen, creëren, innoveren* (Amsterdam, 2009).
- Lins Ribeiro, Gustavo, 'Cybercultural politics. Political activism at distance in a transnational world', *The cultural and the political in Latin American social movements* 212 (1996) 1-31.
- Lynch, Marc, 'Tunisia and the new Arab media spaces' (versie 15 januari 2011), http://lynch.foreignpolicy.com/posts/2011/01/15/tunisia_and_the_new_arab_media_space (12 december 2011).
- M. Shane, 'A different Iranian revolution', *The New York Times* (versie 18 juni 2009), <http://www.nytimes.com/2009/06/19/opinion/19shane.html> (10 juli 2011).
- Malcontent, Peter, 'De CNN-factor: humanitaire interventie en de macht van massamedia', in: D. Hellema en H. Reiding (ed.), *Humanitaire interventie en soevereiniteit. Geschiedenis van een tegenstelling* (Amsterdam, 2004) 135-156.
- Morozov, Evgeny, 'How dictators watch us on the web' (versie 18 november 2009), <http://www.prospectmagazine.co.uk/2009/11/how-dictators-watch-us-on-the-web/> (15 juli 2011).
- Morozov, Evgeny, 'Why the internet is failing Iran's activists' (versie 5 januari 2010), <http://www.prospectmagazine.co.uk/2010/01/why-the-internet-is-failing-irans-activists/> (4 december 2011).
- OneWorld, 'The Hub: YouTube voor mensenrechten' (versie 5 februari 2009), http://oneworld.nl/Dossiers/Dossier_Digitale_kansen/article/15579/The_Hub_YouTube_voor_mensenrechten (8 augustus 2011).
- OneWorld.nl, 'YouTube wil meer invloed voor video's van mensenrechtenschendingen' (versie 28 juni 2011), http://oneworld.nl/Dossiers/Dossier_Digitale_kansen/article/25796/YouTube_wil_meer_invloed_voor_videos_van_mensenrechtenschendingen (10 oktober 2011).
- Oosthuyzen, Michelle, 'De revolutionaire kracht van Twitter', <http://www.scribd.com/doc/53790351/Twitter-Revolutie> (24 juni 2011).
- Parool.nl, 'Verhagen: internet essentieel voor mensenrechten' (versie 8 juli 2011), <http://www.parool.nl/parool/nl/38/MEDIA/article/detail/304334/2010/07/08/Verhagen-internet-essentieel-voor-mensenrechten.dhtml> (8 augustus 2011).
- Redactie Buitenland, 'Internethater China ziet nieuwe vriend in Cameron', *Dagblad de Pers* (16 augustus 2011) 2.

- Runderkamp, Lex, Reportage NOS Journaal (4 augustus 2011).
- Schudson, Michael, *The sociology of news* (New York, 2003).
- Shirky, Clay, *Iedereen. Hoe digitale netwerken onze contacten, samenwerking en organisaties veranderen* (Amsterdam, 2008).
- Shirky, Clay, *Slimmer. Hoe sociale media ons effectiever, creatiever en actiever maken* (Amsterdam, 2010).
- Shirky, Clay, 'The political power of social media', *foreign Affairs* 90 (2011) 28-41.
- Shirky, Clay, 'The Twitter revolution: more than just a slogan' (6 januari 2010), <http://www.prospectmagazine.co.uk/2010/01/the-twitter-revolution-more-than-just-a-slogan/> (13 augustus 2011).
- Tehranian, Majid, 'Peace journalism. Negotiating global media ethics', *The Harvard international journal of press/politics* 7 (2002) 58-83.
- Twitter, 'Over Twitter. Twitter is de beste manier om te weten wat er nieuw is in jou wereld' (versie 2011), <http://twitter.com/about> (8 augustus 2011).
- Tyler, Tom R., 'Is the Internet changing social life? It seems the more things change, the more they stay the same', *Journal of social issues* 58 (2002) 195-205.
- Wikipedia, 'Blog' (versie 3 augustus 2011), <http://en.wikipedia.org/wiki/Blog> (11 augustus 2011).
- Wikipedia, 'Wikipedia' (versie 27 juli 2011), <http://nl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia> (8 augustus 2011).
- Wilschut, Marianne, 'Eerste hulp bij het ontduiken van internetcensuur' (versie 26 mei 2011), http://oneworld.nl/Dossiers/dossier_mensenrechten/article/29634/Eerste_hulp_bij_het_ontduiken_van_internetcensuur (15 juli 2011).
- Wilschut, Marianne, 'Google doet boekje open over censuur' (versie 1 juli 2011), http://oneworld.nl/Nieuws/article/29981/Google_doet_boekje_open_over_censuur (15 juli 2011).
- Witness, 'Our mission', <http://witness.org/about-us> (versie 15 februari 2012).
- Wolfsfeld, Gadi, 'Promoting peace through the news media: some initial lessons from the Oslo peace process', *International journal of press/politics* 2 (1997) 52-70.
- YouTube, 'CNN: Her name was Neda' (versie 21 juni 2009), <http://www.youtube.com/watch?v=b5KBrSz1oxs> (25 februari 2012).
- YouTube, 'Over YouTube', http://www.youtube.com/t/about_youtube (8 augustus 2011).